

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Diplomová práce

2018

Bc. Jaroslav Ježek

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Pomoc obětem trestných činů

Diplomová práce

Autor práce: Jaroslav Ježek

Studijní program: Veřejná a sociální politika

Vedoucí práce: PhDr. Martin Cejp, CSc.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 5. 2018

Jaroslav Ježek

Bibliografický záznam

JEŽEK, Jaroslav. *Pomoc obětem trestných činů*. Praha, 2018. 69 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Martin Cejp, CSc.

Rozsah práce: 114 234 znaků

Anotace

Práce se zabývá problematikou pomoci obětem trestných činů, kterou prozkoumává především prostřednictvím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Na základě viktimologických konceptů typologie obětí trestných činů a procesu viktimizace se autor snaží nalézt spojitost mezi využíváním práv a institutů vyplývajících ze zmíněného zákona. Zároveň zkoumá praktické fungování těchto práv a institutů. Do teoretické části spadá také perspektiva životního cyklu, jenž je využita pro zkoumání návratu obětí do běžného života prostřednictvím programu pomoci obětem trestných činů. Výzkum je postaven na kvalitativním šetření, které je provedeno pomocí expertních rozhovorů a studiem dokumentů. Jedná se o zprostředkovaný pohled obětí pomocí pracovníků organizací, které se zabývají pomocí obětem trestných činů. Autor dochází k závěrům, že zde neexistuje souvislost mezi typem oběti a mírou využívání práv a institutů, jelikož se jedná o velmi individuální záležitost. V praxi nedochází k důslednému dodržování zákona například u poskytování peněžité pomoci, dále se vyskytují nedostatky v informovanosti občanů a naplňování informační povinnosti Policie ČR. Autor také poskytuje řadu doporučení pro úpravu zákona, které by mohly pomoci při naplňování práv obětí.

Annotation

The thesis is trying to understand matters of assistance to victims of crime in the Czech Republic primarily through law 45/2013 Sb., about victims of crime. Author is trying to find a link between using of rights and institutes from the law and victimological concepts of typology of victims of crime and victimization. At the same time author is examining practical working of these rights and institutes. In theoretical part is also used concept of life course perspective, mainly for examining a return of the victims to ordinary life. The research is based on qualitative study with interviewing experts and study of relevant documents. So the view is mediated by workers in organizations for victims of crime. Author did not find a link between type of victims and use ratio of rights and institutes. In practice the Czech police is not working very well with information duty and citizens do not know much about their rights. Author is giving some recommendations for improving system of assistance to victims of crime to be more effective.

Klíčová slova

oběti trestných činů, pomoc, zákon, typologie obětí, viktimizace, viktimologie

Keywords

victims of crime, assistance, law, typology of victims, victimization, victimology

Title

Assistance to victims of crime

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé práce PhDr. Martinu Cejpovi, CSc., za poskytnutí velmi cenných rad, které mi pomohly ve zpracování celé práce. Také bych chtěl poděkovat všem respondentům, kteří si na mě udělali čas a zásadním způsobem obohatili obsahovou část práce.

Obsah

Úvod.....	2
1 Teoretická a věcná východiska.....	5
1.1 Perspektiva životního cyklu	5
1.2 Pojem oběť a poškozený	7
1.3 Viktimologie a viktimmnost.....	9
1.4 Typologie obětí trestných činů	11
1.5 Proces viktimizace.....	12
1.5.1 Primární viktimizace	13
1.5.2 Sekundární viktimizace	14
1.5.3 Terciální viktimizace	16
1.5.4 Reviktimizace	16
2 Cíle a metody práce.....	18
2.1 Cíle práce	19
2.2 Výzkumné otázky.....	20
2.3 Metody sběru dat.....	21
2.3.1 Průběh sběru dat	22
2.4 Metody analýzy dat	23
2.5 Omezení výzkumu.....	23
3 Analytická část.....	24
3.1 Zákon o obětech trestných činů.....	24
3.1.1 Oběť a poškozený z pohledu ZOTČ	26
3.1.2 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.....	28
3.1.3 Právo na informace.....	29
3.1.4 Právo na peněžitou pomoc.....	32
3.1.5 Právo na ochranu před druhotnou újmu	34
3.1.6 Právo na doprovod důvěrníkem	35
3.1.7 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	37
3.1.8 Prohlášení obětí o dopadu trestného činu na její život	38
3.2 Doporučení pro úpravu zákona.....	39
3.3 Případová studie – Proč zrovna já? II.....	41
3.3.1 Cíle programu	42
3.3.2 Vzdělávání poradců	43
3.3.3 Cesta klientů.....	44
3.3.4 Multidisciplinární týmy	45
3.3.5 Naplňování práv ze ZOTČ a návrat do běžného života.....	46
Závěr.....	47
Použitá literatura.....	51
Teze Diplomové práce.....	56
Seznam příloh.....	59

Úvod

V České republice je každý den spácháno několik trestných činů, které se mohou výrazným způsobem podepsat na psychickém i fyzickém zdraví jedince, který se stal obětí trestného činu a negativně ovlivnit jeho budoucí život. Existence různých druhů trestné činnosti s sebou nese různé druhy zátěže na oběť. Oběti majetkové trestné činnosti mají jiné potřeby než oběti násilné trestné činnosti a dělení probíhá i uvnitř jednotlivých kategorií trestné činnosti. Celkově se jedná o silně individuální záležitost, kdy potřeby jedné oběti nemusejí odpovídat potřebám oběti stejného typu trestného činu. Musíme si uvědomit, že jakékoliv zobecňování je v problematice obětí trestných činů spíše horší, nežli lepší. Z legislativního pohledu vytváří každý trestný čin dvě protistrany – pachatele a oběť (poškozeného). Historicky vzato se vždy kladl důraz na nalezení a potrestání pachatele, což mělo za následek také rozšiřování jeho práv. Za pachatele dnes můžeme jedince označit až poté, co je soudem shledán vinným. Naopak oběť zůstávala v celém procesu v pozadí a sloužila pouze jako zdroj cenných informací, které se využily k vypátrání pachatele. Výrazná mezera mezi právy pachatele a oběti se začala zmenšovat až postupem času, kdy byly publikovány výzkumy zpracovávající zmíněnou problematiku.

Tyto výzkumy spadají pod viktimologii, relativně mladý vědní obor, který se zabývá oběťmi a jejich rolí v celém trestním řízení. S rozšířením povědomí o obětech začala diskuze o naplnění jejich potřeb, čímž by se mohly částečně napravit ztráty způsobené trestným činem, či alespoň zamezit dalším negativním důsledkům po trestném činu. Pro správné fungování státu i společnosti je důležitý rychlý a nekomplikovaný návrat oběti do běžného života. Vlivem viktimizace může být pro oběť opětovné začlenění do společnosti výrazně náročnější než například při ztrátě zaměstnání. Pro samotnou oběť nemusí prioritou představovat potrestání pachatele, ale následná pomoc, díky které se s celou záležitostí zvládne vypořádat. Pro stát z toho vyplývají dvě roviny, jednak musí zachovat oběť jako zdroj důležitých informací, které poslouží k nalezení a dopadení pachatele, ale zároveň ji musí zajistit, že s ní bude zacházeno co nejšetrněji.

V České republice došlo k nejvýraznějšímu posunu na poli práv obětí trestných činů přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen „ZOTČ“). Kterým byla nahrazena dosavadní legislativa, která přiznávala obětem základní práva a možnosti. ZOTČ byl vytvořen a přijat na základě směrnice Evropské unie (2012/29/EU), kterou Česká republika musela zpracovat do svého právního řádu. ZOTČ obsahuje celou řadu

práv a institutů, které mají za úkol snížit dopad trestného činu na oběť. ZOTČ také nastavuje a upravuje vztahy mezi státem a subjekty poskytující služby obětem trestných činů. V České republice také působí řada neziskových organizací, které se zaměřují na oběti různých druhů trestných činů a pomáhají jim v zařizování věcí od samotného oznámení trestného činu po návrat do běžného života. Organizace, které pomáhají obětem trestných činů, vytvářejí programy, pod nimiž sdružují velké množství různých úkonů nabízející kompletní péči pro oběť, která do programu vstupuje se statutem klienta, pro něhož je připraven balíček služeb, ze kterých si může vybrat. Tyto programy většinou nemají projektovou strukturu, výjimku představuje program „Proč zrovna já? II“, který je realizován Probační a mediační službou ČR.

Současné nastavení právního státu s podporou neziskového sektoru se zdá být vhodné, nicméně nám schází jeden zásadní pohled na tuto oblast, pohled samotných obětí trestných činů. Je pro ně současné nastavení systému vítanou pomocí nebo spíše stresovou záležitostí? Využívají nabízených možností či o nich ani neví? Cílem této práce je nejen odpovědět na předchozí dvě otázky, ale také zjistit více o možnostech pomoci obětem trestných činů v České republice. Nerovnost mezi právy pachatele a oběti zde zůstává i po přijetí ZOTČ, nicméně zatím ani nevíme, zda oběti o svých právech vůbec vědí a zda se k nim dostanou. Jak již bylo řečeno, problematika obětí trestných činů je vysoce individuální záležitostí a nedá se předem predikovat chování či cesta oběti v systému pomoci. Zjištěné informace od obětí by měly posloužit pro zefektivnění ze zákona vyplývajících institutů a případnou úpravu vztahů mezi státními institucemi.

Práce je strukturována do tří částí, které po sobě logicky následují. Po úvodním představení problematiky jsou uvedeny teoretické koncepty, se kterými je následně pracováno. V práci se prolíná rovina viktimologická a veřejněpolitická, tudíž také u teoretických konceptů je využito z obou těchto věd. Veřejnou politiku reprezentuje perspektiva životního cyklu, která poukazuje na různé sociální jevy, jenž ovlivňují život jedince. Viktimologie je zastoupena více koncepty, pomocí kterých chci dosáhnout možného rozdělení obětí na skupiny. Jedná se o typologii obětí trestných činů, proces viktimizace a viktimnost. V této části práce je také uvedena definice oběti dle současné platné legislativy. Ve druhé části uvádím metodologické parametry práce, které jsou postaveny na kvalitativního výzkumu s expertními rozhovory a studiem dokumentů. Metodologická část práce obsahuje také výzkumné cíle a otázky. Ve třetí části je

zpracován analytický rozbor institutů ZOTČ a případová studie jednoho z programů pomoci oběti trestných činů. Na závěr proběhne shrnutí získaných poznatků se zhodnocením dosažení cílů práce a odpovědí na výzkumné otázky.

1 Teoretická a věcná východiska

Tato část je věnována teoretickým konceptům, které tvoří opěrnou část práce. Aplikace některých z konceptů je částečně problematická, jelikož primárně neslouží pro využití u zkoumání potřeb obětí jako spíše pro výzkum samotných obětí. Nicméně jsem se je rozhodl v mé práci využít, hlavně proto, že dokáží velkou skupinu obětí rozdělit na menší, ke které bych mohl vztáhnout některé závěry. Samozřejmě musíme mít stále na paměti problematické zobecnování v oblasti obětí trestných činů. Nejprve uvedu koncept perspektivy životního cyklu, který se využívá v sociální politice, ale také v celé řadě dalších oborů. Perspektivu životního cyklu jsem zvolil především kvůli schopnosti rozdělit život jedince na různé úseky. Z pohledu obětí trestných činů můžeme hovořit o životě před a po trestném činu. Právě prožití trestného činu můžeme označit jako životní událost, která má výrazný dopad na pozdější život jedince. Následně definuji pojem oběť a poškozený z pohledu českého právního řádu. Závěr kapitoly bude patřit hlavním viktimologickým konceptům – typologii obětí trestných činů, viktimizaci a viktimnosti.

1.1 Perspektiva životního cyklu

Perspektiva životního cyklu se řadí mezi velmi rozšířené pojmy v sociálních vědách, což je způsobeno hlavně přitažlivostí schopnosti poukázat na vztahy mezi biologickými, sociálními a psychologickými aspekty života člověka. Přestože si pod pojmem životní cyklus představíme životní dráhu jednotlivce, značnou roli v tomto konceptu má institucionální struktura společnosti, právní nastavení či představy o správném vedení života. Perspektiva životního cyklu dokáže vysvětlit chování lidí v určitém věku, popř. po prožití určité události. Pro perspektivu životního cyklu jsou důležité různé životní situace, které tvoří život každého jedince a definují jeho další průběh (Hamplová, Šalamounová, Šamanová 2006: 5).

Perspektiva životního cyklu se jako teoretický model začala rozvíjet napříč vědními disciplínami zhruba před 50 lety. Mezi jeho průkopníky patřili sociologové, antropologové, sociální historici, demografové a psychologové. Zprvu každá disciplína postupovala svou cestou, nicméně následná spolupráce umožnila perspektivu životního cyklu jasně vymezit. Autorem jednoho z ranných teoretických vymezení perspektivy životního cyklu je sociolog Glen Elder Jr., který se zabýval životní dráhou jedince. Výsledkem jeho výzkumu bylo zjištění dopadu krize ve 30. letech na životní cesty jednotlivců a rodin. Jedním ze základů

perspektivy životního cyklu jsou teorie z vývojové psychologie, ty se zaměřují na události, které se lidem stávají v průběhu různých životních etap. Perspektiva životního cyklu se od těchto teorií odlišuje především tím, že přiznává důležitost historickému vývoji, sociální lokaci a kulturnímu ovlivnění, které na jedince působí v jednotlivých etapách lidského života. Ač je perspektiva životního cyklu stále relativně mladým pojmem, stala se klíčem k porozumění životním cestám rodin a také významným teoretickým konceptem v kriminologii a zdravotní politice (Hutchison 2015: 8–10).

V rámci perspektivy životního cyklu se využívá několik důležitých složek: kohorty, přechod, trajektorie, životní události a bod změny. Kohorta ve vymezení perspektivy životního cyklu označuje skupinu osob, která se narodila ve stejném časovém/historickém období. Tyto osoby prožili jednotlivé sociální změny ve stejné kultuře, stejným sledem událostí a ve stejném věku. Často se může označení kohorta zaměňovat za slovo generace, ale kohorty bývají často vymezeny kratším časovým omezením. Různé kohorty se odlišují svou velikostí či vzděláním, pracovními možnostmi a rodinným životem členů dané kohorty. Výzkumníci poukazují, že lidé napříč kohortou si často vytvářejí podobný návod, jak čelit různým událostem. V životě každého člověka přichází několik období, které by se daly označit jako přechod. Přechod značí změnu rolí a společenských statusů, která se výrazně odkloňuje od předchozích rolí a statusů. Pokud mám být konkrétní, tak si pod přechodem můžeme představit první pracovní zkušenost, opuštění domova, vstup do manželství a další. Velká část přechodů má spojitost s rodinným životem, nicméně je můžeme najít i v jiných sociálních útvarech. Oproti přechodům, které zpravidla trvají kratší dobu, můžeme sledovat trajektorie, které nám nabízejí dlouhodobý pohled na stabilitu a změnu v životě jednotlivce, který obsahuje řadu přechodů. Například můžeme sledovat přechod do manželského svazku a narození dítěte, což je další z možných přechodů. Životní trajektorie nebývají rovné čáry, tudíž na nich sledujeme výkyvy. Nesmíme zapomenout na existenci různých trajektorií, které se mohou být vzájemně závislé, například trajektorie zdraví a pracovní trajektorie. Logicky vyplývá, že s těžkým zraněním přijde nějaké pracovní omezení (Hutchison 2015: 11–14).

Životní událostí je významný okamžik, který zapříčiní náhlou změnu v životě jedince a může vyvolat závažné a dlouhotrvající následky. Do této složky můžeme zařadit úmrtí v rodině, emigrace či trestný čin. Životní události se v některých případech mohou krýt s přechodem, takovým příkladem je svatba, která mění role a status jedince. Různé

životní události mají odlišně silné dopady na jedince, tento dopad se označuje jako "stress rating". Nejvyšší hodnoty můžeme spatřit u úmrtí partnera/partnerky, rozvodu, pobytu v detenčním zařízení, úmrtí v rodině či vážných zdravotních potížích. Na opačném konci žebříčku se nachází stěhování do nového města, změna školy či změna sociálních aktivit. Životní události nemůžeme označit za ryze negativní, celá řada z nich se v krátkodobém i dlouhodobém pohledu ukazuje jako pozitivní. Výzkumníci se zaměřili na různé dopady pozitivních a negativních životních událostí. Jedním takovým byl výzkum zaměřený na hmotnost jedince, který dospěl k závěru, že negativní životní události mají vliv na zvyšování hmotnosti člověka. Celkově vzato se negativní životní události silně podepisují na zdravotní stránce jedince. Samozřejmě nemůžeme generalizovat, jelikož každý jedinec se po psychologické stránce vyrovnává s životní událostí odlišně (Hutchison 2015: 15–16).

Bod změny je označení důležité události v životě, kterým se člověk posouvá ve své životní trajektorii. Bod změny může zahrnovat nahlížení na sebe sama v kontextu okolního světa a transformaci pohledu na risk a příležitosti. Bod změny není dočasná záležitost, ale trvalá změna v životě jednotlivce. Příkladem bodu změny mohou být různé události, které zapříčiní vyléčení člověka závislého na alkoholu. Přechody a životní události, ale nemusí skončit bodem změny. Ukazuje se, že životní událost může být bodem změny, ovšem pouze v případě: uzavření nebo otevření příležitostí; doživotní změny na životní prostředí jedince; změnu v myšlení jedince a jeho očekáváních. Některé události mohou splňovat všechny tři předpoklady, takovým příkladem může být imigrace do jiné země, která otevírá nové příležitosti a mění způsob života jedince i jeho myšlení. Také přechod může být bodem změny, a to za následujících podmínek: je způsoben či následován krizí; zahrnuje rodinný konflikt nad potřebami jedince a vyššího dobra rodiny; neodehrává se v životní fázi pro něj typické; je následován nepředpokládanými negativními následky; vyžaduje mimořádné sociální přizpůsobení se. Většina životních cyklů zahrnuje více bodů změny, některé mohou životní trajektorie výrazně vychýlit, jiné je vrátit zpět do normálního stavu. Cílem sociálních intervencí je dostat trajektorii životního cyklu zpět do stavu, který zaručí snadný návrat jedince do běžného života (Hutchison 2015: 18–19).

1.2 Pojem oběť a poškozený

Pro další postup v práci si musíme vyjasnit, jak je vlastně definována oběť. V českém právním prostředí se můžeme setkat s pojmy oběť a osoba poškozená, pro nezainteresovaného člověka mohou tyto pojmy vzbuzovat dojem synonym, ovšem ve svém

důsledku jsou poměrně odlišné. Oba pojmy se nacházejí v pasivním postavením vůči pachateli, to znamená, že na nich byl spáchán trestný čin. Zásadním rozdílem je podoba, kterou může daný pojem nabývat. Obětí může být pouze fyzická osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, byla způsobena majetková či nemajetková újma nebo se na její úkor pachatel obohatil. Pod touto definicí se ukrývá přímá oběť, nicméně může nastat situace, kdy se do člověk dostane do role nepřímé oběti. V tomto případě se jedná opět pouze o fyzickou osobu, které byl trestným činem usmrcen příbuzný v přímém pokolení, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner či druh, pokud je osobou blízkou (Danková, Pelc 2014: 11). Oběti můžeme rozdělit do tří kategorií: primární, sekundární a terciální. Primární kopíruje definici přímé oběti, jedná se o osobu, na které byl trestný čin spáchán. Sekundární obětí je označována osoba, která měla k primární oběti silný emociální vztah. Terciální obětí je poté osoba, která byla újma způsobena zprostředkovaně (Gillnerová, Boukalová 2006: 136). ZOTČ vymezuje ještě kategorii zvlášť zranitelných obětí, ke které se více vrátím v analytické části práce.

Na druhou stranu můžeme v literatuře nalézt názory, které přistupují odlišně k definici oběti představené v předchozím odstavci, autoři často považují za oběť pouze osobu bezprostředně dotčenou trestným činem. Takové vymezení jim dává možnost lépe pracovat s výsledky výzkumů v rámci viktimologie, jelikož je metodologicky výhodnější zachovat homogenitu zkoumaného objektu (Gřivna, Bohuslav 2014: 113). Tomu částečně odpovídá i definice z Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci, která byla přijata na Valném shromáždění OSN v roce 1985: „*Oběti znamenají osoby, které individuálně nebo kolektivně utrpěly újmu, včetně fyzického nebo psychického poškození, emocionálního utrpení, ekonomické ztráty nebo závažného porušení jejich základních práv z důvodu konání nebo nekonání, které je porušením vnitrostátních trestních zákonů platných v členských státech, včetně těch zákonů, které ustanovují trestnost zneužití pravomoci.*“ (OSN 1985).

Pojmem osoba poškozená či poškozený můžeme označit nejen fyzickou osobu, ale především také osobu právnickou. Poškozeným se subjekt stává začátkem trestního řízení, jelikož došlo ke vzniku reálné újmy (oběti mohla pouze hrozit). Zásadním rozdílem je tedy, že obětí může být pouze fyzická osoba, jelikož pouze ta dokáže svými smysly vnímat útrapy spojené s trestným činem. Často se stává, že oběť vystupuje zároveň jako poškozený, ale není to pravidlem (Danková, Pelc 2014: 14).

1.3 Viktimologie a viktimnost

Součástí kriminologie je také vědní disciplína, která se zabývá oběťmi trestných činů – viktimologie, její název vychází z latinského slova *victima* – oběť. Počátek viktimologie se datuje do 50. let minulého století, kdy začalo být slovo viktimologie hojně využíváno odbornou komunitou. Jedním z důvodů vzniku tohoto vědního oboru byla potřeba věnovat se trestnému činu jako komplexní záležitosti, která má svého pachatele a oběť (Holcr 2009: 88). Zatímco na pachatele se kriminologie soustředila po celou dobu své existence, tak na oběť se dlouho zapomínalo. Moderní viktimologie navíc umožnila oběť nejen lépe poznat, ale také jí nabídnout více možností ochrany při trestním řízení či všeobecnou prevenci. Viktimologie má celkem šest hlavních zkoumaných jevů:

- 1) Osoba oběti (sociální, biologické a psychické vlastnosti oběti),
- 2) Vztah(y) mezi obětí a pachatelem,
- 3) Proces viktimizace (včetně postavení oběti v celém procesu),
- 4) Role oběti v procesu odhalování a vyšetřování,
- 5) Pomoc oběti a její odškodnění,
- 6) Ochrana obětí před viktimizací (Novotný 2008: 151–152).

Další roli viktimologie spatříme v kriminalistice. Jejím cílem je včasné odhalení trestného činu a usvědčení jeho pachatele. Za tím účelem využívá obecné viktimologické poznatky a transformuje je pro praktické potřeby policie a dalších orgánů podílejících se na vyšetřování. V zásadě se metody zakládají na předmětu zkoumání samotné viktimologie, nicméně přizpůsobuje tyto jevy pro práci bezpečnostních složek a soudů. Mezi tyto aspekty se řadí:

1) Podíl oběti na vzniku trestného činu

Hlavním předmětem je chování oběti před trestným činem, při jeho průběhu a následné chování v průběhu vyšetřování

2) Vztah mezi obětí a pachatelem

Z hlediska policejní statistiky existuje velmi často mezi obětí a pachatelem blízký vztah nebo se poznali už před trestným činem

3) Podíl oběti na vzniku stop

Oběť může svým konáním vytvořit stopy trestného činu a zároveň je nositelem stop po

trestném činu

4) Podíl oběti na oznamování trestného činu

Oznámení samotného trestného činu je základním kamenem pro dopadení pachatele a oběť zde musí vyvinout prvotní aktivitu. Čím dříve se trestný čin oznámí, tím se zvýší šance na dopadení pachatele

5) Podíl oběti na vyšetřování

Oběť má v rámci vyšetřování důležitou roli, která spočívá například v rekognici pachatele. Právě ve vyšetřování je ovšem riziko sekundární viktimizace (Musil a kol 2004: 67–68).

V souvislosti s problematikou obětí trestných činů je důležitým pojmem také viktimnost. Jedná se o faktor, který pomáhá určit disponovanost jedince či skupiny osob stát se obětí trestného činu. Před trestným činem není nikdo stoprocentně ochráněn, ale existují výrazné rozdíly mezi některými skupinami obyvatel. V běžné společnosti nejsou oběti, dle různých charakteristik, zastoupeny rovnoměrně. Zvýšené riziko trestného činu můžeme nalézt v některých pracovních odvětvích, věkových skupinách, minoritách i na různých místech (Novotný 2008: 152). Zejména v oblasti sexuálního násilí se rozšířila mylná teorie, že oběti si svým chováním a vystupováním o spáchání trestného činu přímo říkají a pachatele provokují například svým oblečením. Problémem spolehlivého určení viktimnosti je fakt, že člověk je nositelem mnoha různých vlastností a rolí. Určení faktoru, který měl za následek trestný čin je poté metodologicky velmi náročně. Přesto se podařilo vyzkoumat celou řadu souvislostí mezi trestnými činy a profesí, pohlavím či věkem oběti. Například u mladých lidí dochází k ublížení na zdraví v mnohem větší míře než u lidí v důchodovém věku. Velmi rizikovou vlastností z pohledu viktimnosti je také příslušnost k minoritě. Příslušníci menšin jsou častým terčem urážek, rasové nenávisti či obecně násilné trestné činnosti (Gřivna, Bohuslav 2014: 115). Můžeme si povšimnout, že řada skupin lidí se zvýšenou viktimností měla svou kategorii v dřívějších vymezeních typologií obětí trestných činů, ke kterým se dostanu v následujících odstavcích. V rámci výzkumů viktimnosti vznikla celá řada doporučení, jak jednat v určitých situacích, abychom snížili pravděpodobnost toho, že se staneme obětí. Rozšiřování povědomí o těchto doporučení je jedním z prvků viktimologické prevence.

Stejně jako vlastnostem a rolím byla pozornost věnována situacím a prostředím, ve kterém žijeme. Viktimogenní situace označují místa a časové okamžiky, při kterých hrozí

silné riziko ohrožení. Pokud se jednotlivec těmto místům a okamžikům úspěšně vyhýbá, snižuje tím možnost stát se obětí trestného činu. Při zpracování míst, na kterých hrozí zvýšené nebezpečí se vycházelo ze struktury velkoměsta, kterou sdílí většina velkých měst ve světě. Tuto oblast označujeme jako kriminální geografii a poskytla nám tyto charakteristiky viktimgenní lokality:

„1) leží v blízkosti velkých aglomerací s levnými obecními byty, ve kterých bydlí velké množství svobodných, nezaměstnaných mužů ve věku nad 15 let;

2) jsou spojeny hustou sítí veřejných dopravních prostředků anebo jsou těmito prostředky snadno dostupné;

3) nejsou protkány sousedskými vztahy a vazbami;

4) jsou sociálně nepřehledné, nelze snadno poznat domácí lidi od vetřelců a cizinců;

5) v pravidelném rytmu jsou opouštěny svými uživateli“ (Čírtková 2013: 98).

1.4 Typologie obětí trestných činů

Jak jsem uvedl v úvodu práce, každá oběť trestného činu je svým způsobem jedinečná, přesto je můžeme sdružit do kategorií, které vytváří důležitý viktimologický koncept – typologii obětí, která rozděluje oběti na základě různých předpokladů. Taková kategorizace může být použita při přípravě preventivních opatření, jelikož přesně určíme, které typy obětí se na určitém území vyskytují ve větším či menším počtu. V literatuře se objevuje celá řada typologií, ale žádná z nich nebyla všeobecně přijata. Za jednu z prvních typologií můžeme označit tu od Hanse von Hentiga (1948), který při studiu pachatelů zjistil souvislost mezi typem oběti a druhem trestného činu, na základě této souvislosti rozdělil oběti dle věku, duševního zdraví a příslušnosti k náboženské menšině. V českém prostředí se nejčastěji uvádí typologie dle B. Holysta a E. A. Fattaha. Holyst rozděljuje oběti na základě viktimologické viny. V jeho typologii jsou dvě kategorie, oběti, které svou viktimizaci zaviniily a oběti, které jsou viktimizaci nezaviniily. Do první kategorie spadají oběti, které provokovaly nebo patřily k rizikové a negativně hodnocené skupině, například uživatelé drog. Do druhé skupiny se řadí oběti, které například někoho bránily či patřily k rizikové, ale pozitivně hodnocené skupině, například policisté (Gřivna, Bohuslav 2014: 121). Jak je na první pohled zřejmé, tato typologie dostatečně nevypovídá o všech obětech, a navíc velmi zkresluje celou problematiku, typologii od Holysta tudíž můžeme označit za překonanou a v této práci využít typologii od egyptského viktimologa E. A. Fattaha, který

oběti rozlišuje takto:

1) Zúčastňující se oběť

Oběť byla před trestným činem v kontaktu s pachatelem, který významně ovlivnil jeho budoucí chování. Jedná se o velmi častý jev, kdy se oběť a pachatel vzájemně znají;

2) Nezúčastňující se oběť

Na rozdíl od prvního typu zde nedošlo k předchozí interakci, pachatel nemá k oběti žádný vztah. V tomto případě oběť nemohla zaregistrovat možné ohrožení dříve než při bezprostředním konání trestného činu;

3) Provokující oběť

U tohoto typu je důležité, jak oběť svým chováním ovlivnila následující událost. Provokující oběť často podcení nebezpečnost situace či budoucího pachatele. Oběť se často sama nevědomky dostává do situace, ze které následně vzniká trestný čin. U tohoto typu obětí jsou důležité osobnosti a behaviorální viktimogenní faktory, které ovlivňují chování mužů i žen;

4) Latentní oběť

Jako latentní oběť označujeme oběť, která trestný čin nenahlásila. Role oběti tedy zůstává skrytá a její újma není veřejně známá. Často se jedná o různé formy násilí páchaného v rodinách, sexuální zneužívání či drobné krádeže. Na trestný čin často upozorní až okolí oběti, tudíž dojde k jeho ohlášení po delší době. Celá řada latentních obětí však trestný čin nenahlásí a tím se vystavují psychickým problémům;

5) Nepravá oběť

Oběť se ocitla v nesprávnou dobu na nesprávném místě. Útok často nebyl zaměřený primárně na ní, ale na někoho jiného. Současní autoři do tohoto typu řadí také osoby, které se pouze domnívají, že se staly obětí trestného činu (Čírtková 2013: 99–101).

1.5 Proces viktimizace

Pod pojmem viktimizace se skrývá proces, ve kterém se člověk stává skutečnou obětí. Prvopočátkem viktimizace se zpravidla stane samotný čin, ze kterého oběť vzejde. Na tuto událost poté může navázat sled dalších událostí, které oběť zraňují. Podle současné viktimologie je jádrem viktimizace určité narušení životní rovnováhy oběti (Čírtková a kol.

2007: 12). Trestný čin a jeho následky více či méně poškozují kvalitu života v několika směrech. Běžná kvalita života, kterou představují především uspokojivé sociální vztahy, finanční jistota, představa o osobní budoucnosti, schopnost pracovat či iluze dobrého světa, se snižuje, neboť zločin do těchto dimenzí vnáší nerovnováhu. Jelikož je každý trestný čin odlišný od jiného trestného činu a každá oběť prožívá jiné situace, musíme vycházet z následujících faktů:

- 1) Reakce na viktimizaci jsou velmi individuální, na stejný trestný čin můžou různé oběti reagovat zcela odlišně
- 2) Viktimizace probíhá u všech obětí, většinou se jedná o krátkodobé následky, jen některé oběti vykazují dlouhodobé následky
- 3) Některé trestné činy vykazují vyšší míru traumatizace. Také existují oběti, které jsou zranitelnější než jiné (Čírtková a kol. 2007: 12).

Proces viktimizace má svou dynamiku, dle které můžeme celý proces rozdělit na několik fází: existuje primární, sekundární a terciální viktimizace. Jak už jsem uvedl v předchozím vymezení, každá oběť reaguje odlišně a nemusí projít všemi fázemi.

1.5.1 Primární viktimizace

Primární viktimizace je děj, který přímo souvisí se spácháním trestného činu. K primární viktimizaci dochází při každém trestném činu, kterým je bezprostředně způsobena újma oběti. V takový okamžik dochází k velkému emočnímu vypětí, které zanechává hluboké stopy v paměti oběti. Ač může trestný čin trvat jen několik vteřin či minut, tak pro oběť bude časové ohraničení výrazně odlišné. Oběť vnímá trestný čin jako událost, která nemá logické vysvětlení a nedokáže na něj reagovat, jelikož většinou nemá předchozí zkušenost. Právě v tom se může chování obětí lišit, některé jsou plně paralyzovány, některé dokáží zalarmovat okolí, či dokonce aktivně čelit nebezpečí. Pro samotnou oběť je rozhodnutí o akci přinejmenším složité a výrazně lépe z takových situací vycházejí oběti, které s ní mají již předchozí zkušenost. Samotné rozhodnutí je ovlivněno několika faktory, například když je pachatel ozbrojen je lepší zůstat pasivní (Novotný 2008: 156). K nalezení správného chování pomáhá právě viktimologické prevence, kterou jsem zmínil výše.

Trestný čin má zpravidla své kořeny ještě před samotným skutkem, v typologii obětí jsem zmínil, že v některých případech je pachatel obětí vyprovokovaný. Při konání trestného činu pachatel oběti způsobuje újmu, kterou můžeme rozdělit na tři typy:

1) Fyzická újma

Zranění všeho druhu, tím nejhorším je usmrcení;

2) Finanční újma

Zahrnuje veškerou újmu, kterou oběť pocítí na svém majetku. Například poškození cizí věci, ztráta majetku či léčebné výdaje;

3) Emocionální újma

Nelze ji objektivně definovat, vždy záleží na konkrétní osobnosti oběti. Do tohoto typu újmy můžeme řadit strach z pachatele, ztráta pocitu bezpečí či obavy o opakování viktimizace. Právě emocionální rány jsou nejdůležitější k řešení, ale zároveň jsou také nejobtížněji řešitelné (Gillnerová 2006: 138).

Primární rány v praxi zpravidla neexistují odděleně, ale navzájem se prolínají. Trestným činem ublížení na zdraví dochází v prvé řadě k poškození zdraví. Toto může být spojeno s pracovní neschopností a tím vzniklým ušlým ziskem. Celá situace může nakonec vést k izolovanosti oběti od okolního světa a ztrátou důvěry vůči cizím lidem (Čírtková a kol. 2007: 14).

1.5.2 Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizace již nemá přímou souvislost se spáchaným trestným činem, ale s následným procesním postupem, ve kterém může docházet například k necitlivému postupu orgánů činných v trestním řízení, medializaci případu či nevhodným reakcím v okolí oběti. *„Pravděpodobnost sekundární viktimizace obecně je vyšší u trestných činů, které přitahují pozornost a jsou hojně medializovány, u obětí z řad VIP a v lokalitách, kde je nízká anonymita (malá města, venkovské lokality). Vyšší rizika sekundární viktimizace jsou spojena s určitými typy deliktů. Patří mezi ně především sexuální trestné činy, domácí násilí, stalking a také hate crimes.“* (Čírtková 2014: 70). V případě sekundární viktimizace lze negativní dopad na oběť výrazně minimalizovat či mu přímo zabránit, například vhodnou komunikací ze strany úřadů či pomocí vyrovnat se s traumatickým zážitkem. Sekundární viktimizace se řadí mezi nejčastější důvody, kvůli kterým oběti vyhledávají služby poraden (první místo patří zjištění informací o právech obětí v trestním řízení) (Čírtková a kol. 2007: 16). Pro zamezení sekundární viktimizaci při práci s obětí je důležité k oběti přistupovat s vědomím, že oběť trestný čin nespáchala. Také u sekundární viktimizace můžeme nalézt rozdělení na typy, tentokrát na základě psychologického charakteru:

1) Pocit nespravedlnosti

Tento pocit pramení především z okolností v průběhu vyšetřování a soudního procesu, kdy je oběť přesvědčena o svém poškození. Toto poškození může vyplývat například z nedostatku informací, vyšetřování pachatele na svobodě či uložení shovívavého trestu. Pocit nespravedlnosti je částečně založen také na již dříve zmíněném přístupu k oběti, kdy slouží pouze jako zdroj informací o pachateli a následně je odkázána pouze sama na sebe. Z tohoto důvodu jsou potřeba organizace, které zajistí návrat oběti do běžného života. Pocit nespravedlnosti je snižován právě kvalitní prací s obětí a zájmem o její osud.

2) Pocit nedůstojnosti

Tento pocit zpravidla přichází při necitlivě vedeném výslechu, který má za následek ponížení a ztrátu lidské důstojnosti. Velkou mírou tento pocit způsobuje přístup masových médií a okolí obětí. Především bulvární média se snaží přijít se senzačním zjištěním a neberou ohled na oběť, naopak okolí oběti se jí snaží spíše vyhýbat. Toto jednání má základ v stereotypu o podílu oběti na trestném činu, kterým si okolí utiňuje svědomí o svém (ne)konání.

3) Pocit izolace

Pocit izolace vychází z výše zmíněného stereotypu. Oběť prožívá negativní změny v jejím sociálním okolí, v rodině a na pracovišti. Oběť se vlivem nedostatku sociálního kontaktu a strojového přístupu k ní pomalu dostává do pozice, kdy se sama začne sociálnímu kontaktu vyhýbat. Což má za důsledek izolaci a dojem, že ji trestný čin změnil a již není tím, kým bývala (Čírtková 2013: 103–105).

Sekundární viktimizace může být vyvolána několika faktory, kromě již dříve uvedených se oběti musí potýkat také s pokračující viktimizací ze strany pachatele. Celkově platí, že k sekundární viktimizaci může přispět: setkání s pachatelem, délka trestního řízení, opakované a konfrontační výslechy, anticipace výslechů a nedostatečné právní znalosti (Čírtková 2014: 63). U některých trestných činů může sekundární viktimizace za nárůst latentní kriminality. Jako příklad by mohlo posloužit sexuální násilí, jehož oběti často tento typ trestného činu neoznamují právě ze strachu z reakce okolí a obavy z necitlivého výslechu. Přístup médií, především bulvárního typu, přímo nahrává sekundární viktimizaci, jelikož se na některých případech snaží až necitlivě přiživit a tím jen prohloubit nepříjemné chvíle oběti.

Mezi časté prohřešky, které vedou k sekundární viktimizaci se řadí očeřování oběti, obviňování či přenášení viny na oběť, nerespektování soukromí oběti, poškozování dobrého jména oběti a bagatelizace újmy. Očeřování oběti je založeno na různých postupech přetváření reality, kdy může být například z důvěřivosti vytvořena spolupráce s pachatelem. Případně se využívají negativní aspekty ze života oběti pro snížení její věrohodnosti před soudem. Mnoho lidí připisuje obětem podíl na trestném činu z důvodu naivity, riskantního či provokativního chování a lehkomyšlnosti. Často se můžeme setkat s výroky „neměla v noci chodit sama“ či „proč to neoznámila dříve“. Respektování soukromí oběti je velmi důležitý prvek, jelikož oběť poskytnutím informací o trestném činu otevírá zraňující prožitek. V rámci této ochrany by měla být důsledně dodržována práva na ochranu soukromí. K poškozování dobrého jména oběti dochází především u sexuálně motivovaných trestných činů, kdy je v soudním procesu zmiňována sexuální minulost oběti. Proti tomuto zpochybnění oběti se začaly zavádět zákony, které mají oběť chránit a připouštějí možnost probírání podrobností o sexuálním životě oběti pouze ve velmi omezeném okruhu možností. Zpochybnování prožité situace dostává oběti do situace, kdy okolí ignoruje její psychickou i morální újmu. Dobře míněná věta, která byla zamýšlená na podporu oběti, může vyvolat opačný efekt (Čírtková 2014: 63–65).

1.5.3 Terciální viktimizace

Jako terciální viktimizace se označuje dlouhodobý stav, kdy se oběť ani po delší době nedokáže s trestným činem vyrovnat a vrátit se do běžného života, ačkoliv již došlo k uzdravení či odškodnění. Projevuje se zejména po psychické stránce, kdy oběť trpí stálým pocitem strachu a ztrátou důvěry v sebe i okolí, ale může mít i fyzické projevy (třes, bolesti hlavy, srdeční potíže). Tyto projevy mají vliv na vztah oběti s její rodinou a okolím nebo na návrat do pracovního procesu a vyžadují intenzivní psychologickou péči. Projevy terciální viktimizace lze spojit s osobnostním profilem oběti, jelikož se týká výrazné menšiny obětí trestných činů (Zoubková 2004: 31–32).

1.5.4 Reviktimizace

Tento pojem označuje opakovanou viktimizaci. Zahraniční výzkumy ukazují, že osoba, která byla již jednou obětí, má větší pravděpodobnost stát se obětí znovu. U zkoumání reviktimizace je důležité, že se nemusí jednat o stejný druh trestné činnosti. Samotné výsledky výzkumů tudíž napovídají, že jsou oběti výrazně náchylnější k dalším

trestným činům a je potřeba jim věnovat zvýšenou pozornost (Čírtková a kol. 2007: 65). Jedním z důvodů tohoto jevu bývá označována charakteristika oběti, jelikož disponuje určitými rysy, které ji předurčují k tomu stát se obětí trestného činu. Osoba je na základě těchto rysů pro pachatele více "atraktivní" než jiné potenciální oběti. Dalším důvodem je samotný první trestný čin, který jedince natolik ovlivní a traumatizuje, že se stává snadným cílem pro další pachatele, kteří dokáží rozpoznat jeho odlišnost (například může zapomínat zamykat auto). Třetím důvodem reviktimizace může být nešťastná souhra náhod, nicméně výzkumníci se pomocí průzkumů snaží tento důvod popřít (Pemberton 2003: 4–5). Z výzkumu obětí některých kriminálních deliktů provedeném v roce 2004 vyplývá, že 44,5 % z obětí zažilo ve svém životě více než jeden trestný čin (Martinková 2006: 41).

2 Cíle a metody práce

V této kapitole je uvedena struktura výzkumného aparátu, který bude sloužit pro získání vlastního poznání a výsledků v problematice obětí trestných činů. Páteřním bodem celé práce je kvalitativní výzkum, který je prováděn jednak pomocí případové studie programu pomoci obětem trestných činů, tak především analytickým zhodnocením institutů a práv vyplývajících ze ZOTČ. Hlavním důvodem pro volbu případové studie je fakt, že se nesnažím o jakékoliv zobecnění na celou populaci. Už v předchozích částech práce jsem uvedl, že problematika obětí trestných činů je založena velmi individuálně a k zobecnění výsledků je nutný velký vzorek obětí, avšak ani ten nemusí zaručit validitu. Jde mi především o detailní popis jednoho či malého počtu zkoumaných případů. V mém výzkumu pouze jednoho programu. Výhodou je získání detailních informací, včetně souvislostí a vzájemných vztahů. Dobře vypracovaná případová studie navíc umožňuje uvažovat také o širších souvislostech, které se váží na téma výzkumu (Hendl 2016: 104). Navíc se nemusím omezovat pouze na kvalitativní data, do případové studie mohou zahrnout i výsledky kvantitativních šetření.

Kombinaci kvalitativního a kvantitativního výzkumu můžeme využít také u samotných metod, které je vhodné vybrat ve větším množství. Právě možnost využití více metod sběru a analýzy dat činí případovou studii komplexní záležitostí. Mezi nejčastější metody sběru dat u případové studie patří polostrukturované rozhovory, pozorování či studium dokumentů. Zde je důležité poznamenat, že výběr metod sběru dat by neměl probíhat na základě jejich četnosti u jiných výzkumů, ale podle toho, zda nám pomohou dojít k odpovědím na položené otázky. Po sběru potřebných dat se již může přistoupit k jejich analýze, která u případové studie nebývá nejlehčí, jelikož máme velké množství různých dat (Jelínková 2011: 206–207). Z důvodu rozmanitosti těchto dat je důležité zamyslet se nad způsobem jejich třídění a následném propojení, z čehož by nám měl vzniknout celkový obsah a význam dat. Abychom mohli případovou studii hodnotit jako vypovídající, musíme mít její výsledky silně podpořené. Jistou nevýhodou případové studie tvoří subjektivní pojetí, jelikož záleží pouze na výzkumníkovi, jakou vybere metodu sběru dat či respondenty. Také závěrečné výsledky mohou být subjektivně zbarveny (Jelínková 2011: 211).

Kvalitativní výzkum a případová studie se mi jeví jako nejlepší možná volba, jelikož u mého tématu nelze pomýšlet o jakémkoliv zobecnění na celou populaci, obtížné

bude také hledání podobností uvnitř některé ze skupin obětí. Pokud si uvědomíme, že každá oběť má zcela odlišné charakterové, genetické a jiné vlastnosti, musíme o nich uvažovat jako o konkrétních lidech. Tudíž také výsledky by měly být vztaženy pouze ke konkrétním jedincům, či velmi úzké skupině osob, která bude vykazovat podobné potřeby. Samotná oblast viktimologie je dobře prozkoumána kvantitativními šetřeními, které ovšem nejdou do hloubky a mají pouze popisný charakter. To nic nemění na tom, že také výsledky kvantitativních výzkumu mohou využít pro potřeby svého kvalitativního výzkumu. Případová studie nejlépe vyhovuje mému záměru zjistit pohled samotných obětí na problematiku obětí trestných činů a programů zaměřených na pomoc, pro které potřebuji mnoho detailních informací. Získat pohled oběti je ovšem velmi složité, pokud opomeneme metodologické aspekty, kdy je potřeba anonymizace a správné vedení rozhovoru či strukturace dotazníku, tak hlavním problémem nastává sekundární viktimizace. Po získání znalostí o dopadech a možnosti vzniku sekundární viktimizace jsem usoudil, že nebude úplně nejlepší kontaktovat oběti a dotazy jim připomínat prožitek z trestného činu a následných úkonů. Z tohoto důvodu jsem zvolil řešení pomocí kvalitativního šetření mezi zástupci organizací, které pomáhají obětem trestných činů.

Jelikož se práce zabývá problematikou, která má významný dopad na život jedince, který si prošel traumatickou událostí, je potřeba výzkum uzpůsobit viktimologickému pojetí. Cílem viktimologického výzkumu je rozšířit povědomí veřejnosti o situaci obětí a možnostech pomoci, ale také snaha o tlak na státní orgány a instituce, pro přijetí a realizace opatření na pomoc obětem. Viktimologické výzkumy se v hojně míře zabývají typologiemi obětí a důvody zvýšeného rizika viktimizace. Hlavní metodou pro sběr takových dat je získávání informací přímo od obětí pomocí anonymních dotazníků. Zkoumá se především skutečný rozsah kriminality, důvody neohlášení a samotný postoj obětí k policejní práci a následného trestného řízení (Holcr 2009: 106–107). Na první pohled se může zdát, že se kriminologický výzkum výrazně liší od klasického výzkumu v sociálních vědách, jelikož se primárně zabývá strukturou a vývojem kriminality, pachatelem či obětí, nicméně může sloužit také pro analýzu účinnosti právních prostředků a preventivních opatření (Cejp 2014: 198-199). Kriminologický výzkum má s klasickým sociálněvědním výzkumem celou řadu společných prvků, které se objevují od jeho přípravy až po dokončení.

2.1 Cíle práce

Oblastí mého výzkumu je pomoc obětem trestných činů, která je v České republice

realizována pomocí ZOTČ a organizacemi, které obětem pomáhají. Hlavním cílem práce je zhodnocení současné podoby systému pomoci z pohledu obětí. Jak už jsem zmínil, jedná se o zhodnocení parametrického nastavení institutů a práv vyplývajících ze ZOTČ, který by měl reprezentovat potřeby obětí trestných činů a chránit je před sekundární viktimizací. Další cíl se týká prozkoumání konkrétního programu pomoci obětem trestných činů, zaměřím se především na jeho efektivnost, účinnost a případné doporučení pro změnu v nastavení programu. Teoretické ukotvení představené v předchozí kapitole využiji hlavně u prvního cíle, kde je mým podcílem zjistit, zda existují rozdíly ve využívání institutů a práv napříč různými typy obětí. U programu pomoci obětem trestných činů mě zase bude zajímat úspěšnost návratu do běžného života po účasti v programu. Níže uvádím seznam cílů ve zjednodušené formě.

Cíl 1: Zhodnocení parametrického nastavení institutů a práv vyplývajících ze ZOTČ.

Cíl 2: Popis programu pomoci obětem trestných činů.

Cíl 3: Návrh možné úpravy ZOTČ a programu na pomoc obětem trestných činů.

Jistý přesah práce spatřuji v možnosti poukázat na možné nedostatky v systému pomoci obětem, což by následně, po vzoru viktimologických výzkumů, přispělo svým dílem k vytvoření potřebnému tlaku na státní orgány a instituce za účelem vylepšení současné legislativy a nastavení systému pomoci obětem trestných činů.

2.2 Výzkumné otázky

K výzkumným cílům práce lze přiřadit výzkumné otázky, které rozlišují jednak podle cíle, ke kterému patří, ale také podle metod sběru dat, které budou sloužit k zodpovězení otázek. Nerozlišuji mezi hlavní a dílčí výzkumnou otázkou, jelikož se všechny nachází na stejné úrovni. Výzkumné otázky jsou seřazeny podle cíle, ke kterému náleží. Tyto otázky mají za úkol nejen přispět k naplnění cíle, ale současně podpořit vytvoření uceleného pohledu na celou problematiku.

Výzkumný cíl 1

Jak oběti vnímají nastavení institutů a práv vyplývajících ze ZOTČ?

Pokrývá současné nastavení institutů a práv vyplývajících ze ZOTČ dostatečně potřeby obětí?

Souvisí míra využívání institutů a práv vyplývajících ze ZOTČ s typem oběti?

Výzkumný cíl 2

Jaké jsou hlavní cíle zkoumaného programu pomoci obětem trestných činů?

Čím se zkoumaný program pomoci obětem trestných činů odlišuje od jiných programů?

Pomáhá program pomoci obětem trestných činů s návratem obětí do běžného života?

Výzkumný cíl 3

Jaké změny by měly být učiněny v systému pomoci obětem trestných činů?

Jaké je nejlepší opatření pro snížení dopadů trestného činu na jeho oběti?

2.3 Metody sběru dat

V této práci využívám dvě metody sběru dat. Základní povědomí o celé oblasti jsem získal ze studia dostupné literatury a dokumentů. Studium a analýza dokumentů nám umožňuje získat potřebná data z veškerých oficiálních dokumentů, které se týkají zkoumané oblasti. Můžeme analyzovat různé dokumenty od mezinárodních úmluv až po hodnotící zprávy veřejně prospěšných organizací. V současné době se čím dál více prosazují informace z médií a internetu, které také můžeme zkoumat (Cejp, Kudrlová 2013: 207). Druhou využitou metodou byl rozhovor, který je velmi často volenou výzkumnou technikou a dělí se na několik druhů, pro tuto práci je klíčový především polostrukturovaný a expertní rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor spočívá v předem připravených tématech, které tazatel klade respondentovi. Rozhovor probíhá formou přirozeného dialogu, při kterém jsou tazatelem kladeny doplňující dotazy, pomocí kterých se snaží hlouběji pochopit postoje respondenta. Pokud máme různé skupiny dotázaných, můžeme strukturu rozhovoru upravit tak, aby odpovídal jejich znalostem. Celkem častou záležitostí je využití individuálních rozhovorů s osobami, které přicházejí do kontaktu s trestnou činností (Ibid. s. 208). U polostrukturovaného rozhovoru jsem využil jednu z jeho podob, kterou je expertní šetření. Expertní rozhovor se od klasického liší především výběrem respondenta, kterým by zpravidla měl být odborník na dané téma. U tohoto typu rozhovoru předpokládáme, že odborníci jsou schopni analyzovat hlavní problémy svého oboru (Ibid. s. 212). Bohužel se v současné době necítím natolik metodologicky zdatný, abych vytvořil dotazník, který by z oběti získal potřebné informace a zároveň ji nezpůsobil druhotnou újmu, tudíž jsem sběr dat bude omezil pouze na polostrukturované rozhovory s experty a studium dokumentů.

2.3.1 Průběh sběru dat

Studium dokumentů a literatury jsem začal s předstihem, abych měl dostatek času pro přípravu na expertní rozhovor. Zkoumanou oblast pokrývá především odborná literatura z kriminologie a psychologie, nicméně můžeme najít i veřejněpolitický materiál, který se vyjadřuje především k nastavení ZOTČ. Samotný zákon se stal hlavním materiálem při přípravě okruhů k rozhovorům. Velmi důležitým zdrojem informací se stal Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí (dále jen „Zpravodaj BKB“), který mapuje oblast obětí trestných činů. Další dokumenty by se dle veřejněpolitického funkčního rozdělení dokumentů zařadily do kategorie legislativní, strategické a výzkumné (Veselý, Nekola 2007: 50). Zároveň jsem vyhledal viktimologické výzkumy, které shrnovaly policejní statistiky pro určité druhy kriminality. Informace získané z dokumentů jsem využil při přípravě na rozhovor, jehož scénář byl vyhotoven ve dvou verzích. V obou případech jsem vedl polostrukturované rozhovory s experty na problematiku obětí trestných činů, kteří se reálně s oběťmi stýkají a mají přesné informace o jejich potřebách. Volbou takových expertů jsem chtěl nahradit výpadek dat a informací přímo od obětí, ke kterým jsem se bohužel nedostal. Rozhovory se lišily tím, do jaké kategorie jsem experty zařadil. Vytvořil jsem si dvě kategorie, přičemž do první spadali pouze experti, kteří se zabývají pomocí obětem trestných činů. V druhé kategorii se nacházeli experti, kteří měli reálné zkušenosti s předem určeným programem pomoci obětem trestných činů.

Celkem jsem zpracoval 8 rozhovorů, přičemž každá z kategorií byla naplněna čtyřmi experty. V první kategorii se nacházejí poradci z organizací, které pomáhají obětem trestných činů. Tyto organizace jsem vybíral z registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů na území Hlavního města Prahy, tento registr je spravován Ministerstvem spravedlnosti ČR. Následně jsem organizace kontaktoval a proběhlo doporučení vhodného respondenta. Druhá kategorie je naplněna poradci Probační a mediační služby ČR (dále jen „PMS“), kteří jsou zařazeni pod projekt „Proč zrovna já? II“. Pro lepší výsledky jsem zvolil poradce z různých částí České republiky. Nesmírnou výhodou byla absolvovaná stáž v PMS, která mi dovolila jednak odhalit fungování jediné státní instituce, která pomáhá obětem trestných činů, ale také mi byl výrazně ulehčen přístup k poradcům. Před začátkem expertních rozhovorů byli respondenti informováni o způsobu vedení rozhovoru, pořízení zvukové nahrávky a možnosti získání přepsaných rozhovorů. Všechny tyto informace byly uvedeny v informovaném souhlasu, který respondenti podepsali. Jeden z respondentů

odmítl nahrávání rozhovoru, z toho důvodu byl pořízen písemný záznam, který byl následně zaslán k autorizaci.

2.4 Metody analýzy dat

Analýza expertních rozhovorů proběhla na základě tematické analýzy. Rozhovory byly částečně přepsány, přičemž jednotlivá témata byla shromažďována pod okruhy, dle kterých byl již vytvořený scénář rozhovoru. Okruhy reprezentovaly jednotlivé instituty a práva vyplývající ze ZOTČ. Pro jistotu jsem prošel odpovědi na jiné otázky, abych vyloučil možnost, že mi unikly informace o okruhu, které respondent nezmínil v otázce k němu směřované. Výhodou informací poskytnutých experty je možnost považovat je za fakta, a tudíž k nim přistupovat jako k již analyzovaným informacím. Výsledkem analýzy byl seznam odpovědí k jednotlivým institutům či programu, které jsem se následně snažil porovnat s informacemi z odborné literatury a dokumentů. Výhodou zvoleného přístupu byla podobná strukturace v dokumentech, které se věnují ZOTČ. V textu práce jsou následně uváděny výroky, na kterých byla názorová shoda, tato názorová shoda je následně doložena citací některého z respondentů. Pokud názorová shoda o nějakém právu či institutu nepanovala, je v textu zmíněn rozdílný pohled na věc.

2.5 Omezení výzkumu

Jelikož se jedná o kvalitativní studii nemůžou se výsledky výzkumu zobecnit na celou skupinu obětí, ale musíme mluvit spíše o pohledu expertů, či zprostředkovaném pohledu obětí. Jisté omezení výzkumu spatřuji v neúplném pokrytí celého procesu. Ač poradci provázejí oběť téměř po celou dobu procesu a v některých případech i po jeho dokončení, tak nedokážou úplně postihnout názory a pocity vyšetřujících orgánů či advokátů. Což může mít za následek subjektivní pojetí závěrů práce. Myslím si, že respondenti nedostatečně reflektovali vytíženost orgánů činných v trestním řízení a jejich postoj byl spíše aktivistický, což ukazuje i průběh tvorby návrhu zákona, který je kompromisem mezi dvěma tábory s jiným pohledem na věc. Z důvodu omezené výzkumné i časové kapacity nechám celkovou evaluaci zákona a postojů na jiných. Odlišnosti v jednotlivých pohledech a jejich důvody by mohla zpracovávat další práce na toto téma.

3 Analytická část

V této kapitole se zabývám nastavením pomoci obětem trestných činů v České republice. Kapitola je rozdělena na dvě části, přičemž první část je věnována ZOTČ. Zákon je nejprve zasazen do kontextu doby a následně je z něj vybráno pět práv a jeden institut – právo na informace, právo na peněžitou pomoc, právo na ochranu před druhotnou újmou, právo na doprovod důvěrníkem, právo na ochranu před hrozícím nebezpečím a prohlášení o dopadu trestného činu. Tyto práva a institut jsou nejprve rozebrány na základě jejich legislativního nastavení, které je poté porovnáno s jejich praktickým fungováním a využíváním, také se soustředím na míru informovanosti o právech a institutu mezi oběťmi (občany). Při zkoumání využívání práv a institutu využiji typologii obětí trestných činů a pokusím se zjistit, zda existuje nějaká souvislost mezi trestným činem a následným využitím práva. Samozřejmě se také zaměřím na úlohu právního nastavení při návratu oběti do běžného života. Druhou část kapitoly tvoří případová studie, která je zaměřena na program pomoci obětem trestných činů. Tento program spadá pod Probační a mediační službu ČR a je spolufinancován z prostředků Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR. Předmětem případové studie bude zjistit, zda a jak dochází k naplňování stanovených cílů programu. Případová studie slouží především k dokreslení kontextu celé problematiky z pohledu oběti, která se dostala do neznámé situace, která významně narušila její dosavadní život.

3.1 Zákon o obětech trestných činů

V úvodní části této práce jsem nastínil historicky nerovné trestněprávní postavení subjektů, které vznikají trestným činem. Připomeňme si, že v dávné historii byla obvyklá situace, kdy proti sobě stojí poškozený (oběť) a pachatel, každý přitom vysvětlovat svůj pohled na věc. Postupem času se do role poškozeného začal stavět stát a převzal zájmy oběti. Tím došlo k situaci, kdy byla oběť postavena do role zdroje cenných informací pro usvědčení a potrestání pachatele, což bylo hlavním cílem tehdejšího systému, avšak s obětí nebylo dále pracováno. Dle právní úpravy z konce 20. století náležel oběti například nárok na náhradu škody, každopádně další mimoprocesní práva nebyla nijak sjednocena. Navzdory již známým výzkumům absentovala práva a postupy, které by zamezily sekundární viktimizaci (Gřivna 2014: 1–2).

O zlepšení postavení obětí v celém procesu se zasadily především organizace, které

vydaly doporučení, jak s oběťmi pracovat. Jedním z nejvýznamnějších materiálů v této problematice je Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci, která byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 1985 (dále jen „Deklarace“). Tato Deklarace stanovuje minimální úroveň pro práci a zacházení s oběťmi trestných činů. Z Deklarace například vyplývá doporučení implementace sociálních, zdravotnických, vzdělávacích a ekonomických opatření, které budou sloužit k prevenci a snížení viktimizace obětí (OSN 1985). Deklarace ovlivnila další vývoj na tomto poli, což vedlo k vytvoření Příručky o použití a aplikaci Deklarace, která byla přijata v roce 1999. Příručka se již ve velké míře zabývá skutečnými potřebami obětí a dává doporučení v oblasti služeb poskytovaných obětem, účasti obětí v trestním procesu, kompenzace obětí či ochranou obětí.

Deklarace přinesla příslib posunu k lepší ochraně a pomoci obětem, nicméně se jednalo pouze o doporučení, které nebylo nijak právně závazné, tudíž Českou republiku nijak nenutilo k akci. To se změnilo vstupem České republiky do Evropské unie v roce 2004. Česká republika se vstupem zavázala přejímat právně závaznou evropskou legislativu do svého právního řádu. V řadě zemí západní Evropy byla oběť trestného činu v lepším postavení než v České republice. Již v roce 2001 totiž Rada EU vydala rámcové rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení¹ a v roce 2004 směrnici o odškodňování obětí trestných činů². Snaha EU o harmonizaci postavení obětí v trestním řízení vyústila v směrnici Evropského parlamentu a Rady z roku 2012³, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a nahrazuje předchozí rámcové rozhodnutí Rady z roku 2001 (dále jen „Směrnice“). Ohledně práv obětí trestných činů bylo České republice vytýkáno především nezajištění bezplatného přístupu obětí k jinému typu poradenství než pouze k právnímu poradenství. Dále v nedostatečné ochraně obětí, především v zamezení kontaktu obětí s pachatelem v soudní budově⁴.

Výsledkem výtky od orgánů EU bylo zahájení přípravy na doplnění legislativního nastavení, které by vyhovovalo také Směrnici. Ministerstvo spravedlnosti ČR již kolem roku 2009 plánovalo úpravu práv obětí trestných činů a na podzim roku 2010 ustanovilo pracovní skupinu. „*Na přípravě zákona pracovala pracovní skupina při Ministerstvu*

¹ Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV

² Směrnice Rady 2004/80/ES

³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/99/EU

⁴ Zpráva Komise [SEC(2009) 476]

spravedlnosti ČR, v níž bylo více než 20 členů, odborníků z řad teorie a praxe, právníků, kriminologů a psychologů.“ (Jelínek, Gřivna 2012: 24). Kromě nastavení práv obětí bylo nutné vyřešit otázku, zda se vydat cestou novelizace tehdejších právních předpisů nebo vytvořit zcela nový zákon, který by upravoval čistě oblast obětí trestných činů. Vzhledem k tomu, že by bylo značně problematické pomocí novelizací vymezit práva fyzických a právnických osob, doporučilo se vytvoření nového zákona⁵. Předkládaný návrh zákona byl jistým kompromisem, jelikož se ve výše zmíněné pracovní skupině objevovaly názory, které požadovaly ještě více práv pro oběti a naopak názory, které byly značně konzervativní (Gřivna 2014: 15). Zákon prošel legislativním procesem a s několika úpravami oproti předkládané verzi byl schválen s účinností od 1. srpna 2013. Do dnešního dne proběhly dvě novelizace zákona, ta poslední k 1. dubnu 2017 například rozšiřuje okruh zvláště zranitelných obětí. K samotné kategorii zvláště zranitelných obětí se vrátím v následující části práce.

„Česká republika byla první zemí Evropské unie, která implementovala evropskou směrnici o právech obětí z roku 2012, a to v plném rozsahu. Výhodou současného znění zákona je shrnutí všech práv do jedné normy a rozšíření práv obětí a katalogu poškozeného v trestním řízení.“ (Rozhovor s expertem: respondent 3).

3.1.1 Oběť a poškozený z pohledu ZOTČ

V teoretické části práce jsem zmínil rozdíl mezi pojmem oběť a poškozený, tuto terminologii využívá také ZOTČ, podle zákona je obětí pouze fyzická osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobená nemajetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Široké vymezení pojmu oběť zaručuje, že s každým člověkem má být zacházeno jako s obětí, pokud se jí cítí být, a to do doby, kdy se prokáže, že tomu tak není⁶. To může v praxi znamenat dvousečnou zbraň. Existují případy, kdy se člověk vědomě lživě postavil do role oběti a vyšetřujícím orgánům dalo velkou práci, než tuto skutečnost zjistily⁷. Tento typ lidí se z hlediska typologie obětí označují jako nepravé oběti, které se pouze cítí jako oběť. Na druhou stranu je dobře, že potencionální oběti se hned na začátku dostane pomoci a je preventivně chráněna. Pokud

⁵ Důvodová zpráva k návrhu zákona 45/2013. Dostupné z: <http://www.psp.cz/doc/00/07/91/00079183.pdf>

⁶ § 3 zákona č. 45/2013 Sb.

⁷ <https://www.novinky.cz/domaci/469690-vysetrovatelka-proc-jsou-rozvadejici-se-otcove-tak-casto-obvinovani-ze-zneužívani-deti.html>

by se ovšem tento nešvar rozšířil, mohl by se celý systém pomoci i vyšetřování rychle zahltit a nemusel by fungovat jako doposud. V souladu s teoretickým vymezením oběti se za oběť považují také pozůstalí po oběti takového trestného činu, kterým byla způsobena smrt oběti. Touto obětí může být příbuzný v přímém pokolení, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel/ka nebo registrovaný partner, druh či osoba, které oběť (měla) poskytovala povinnou výživu. ZOTČ navíc přidává ještě specifický typ oběti – zvláště zranitelnou oběť. Tato kategorie byla předmětem poslední novelizace ZOTČ a spadají sem:

- 1) děti;
- 2) osoby vysokého věku a osoby postižené;
- 3) oběti obchodování s lidmi a oběti teroristických útoků;
- 4) oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti; trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím; trestného činu spáchaného z důvodu rasové, národní, náboženské či etnické příslušnosti; oběti organizovaných trestných činů a oběti, u kterých je zvýšené nebezpečí způsobení sekundární viktimizace⁸.

Můžeme si povšimnout, že zatímco kategorie 1) a 3) jsou poměrně jasně vymezené, tak kategorie 2) a 4) působí velmi volně a je možné do nich oběti různě vtěsnat. Není například jasně vymezeno, kdo je to osoba vysokého věku, zda sem patří všechny osoby, které dosáhnou důchodového věku, či nikoliv.

„Nám přišlo dostačující již první vymezení této kategorie před novelizací, se současnou podobou sice nemáme problém, ale v případě dalšího rozšiřování, bychom se již vymezili. Problémem identifikace zvláště zranitelných obětí jsou v současné době kategorie, u kterých musí dojít ke kumulaci znaků, tedy nepostačí například pouze věk nebo druh trestného činu.“ (Rozhovor s expertem: respondent 3).

V pochybnostech, zda se jedná či nejedná o zvláště zranitelnou oběť, je třeba na oběť pohlížet jako na zvláště zranitelnou. Zvláště zranitelné oběti mohou čerpat výhodu bezplatné odborné pomoci a orgány činné v trestním řízení k nim musí přistupovat obzvláště opatrně. Například výslech by se měl provádět tak, aby nebylo potřeba jeho další opakování, čímž se zamezí možné sekundární viktimizaci. Z praxe vyplývá, že ne vždy může tento typ oběti dostat vše, co jí zákon poskytuje. *„Zákon obsahuje kromě*

⁸ § 2 zákona č. 45/2013 Sb.

všeobecných práv také tzv. práva na žádost, u kterých může a nemusí být oběti vyhověno. Při neodkladných procesních úkonech oběti například nelze vždy zaručit právo na výslech osobou stejného pohlaví.“ (Rozhovor s expertem: respondent 3). Právo na výslech osobou stejného pohlaví naráží na některých policejních služebnách na personálních a kapacitních omezení a jeho zajištění může být velkým problémem.

"V zákoně je třeba uvedený, že by oběť měla být uvedena pouze jednou, ale v praxi se to tak neděje, u těch zvlášt' zranitelných obětí. Máme klienta, který jednou podával vysvětlení, pak byl na výslechu, pak vypovídal před soudem a následně musel k psychologovi na posouzení nějaký věrohodnosti. No a ve chvíli, kdy jste napadený a děje se vám tohle všechno a musíte to opakovat, tak to člověku rozhodně nic dobrého nepřidá."

(Rozhovor s expertem: respondent 2).

Přístup k zvlášt' zranitelným obětem by měl plně odpovídat doporučením, které předcházejí sekundární viktimizaci. Bohužel se dnes setkáváme s častým nedodržováním práv a sekundární viktimizace ze strany vyšetřujících orgánů se stále objevuje. Vyplývá z toho častý pocit nedůstojnosti a nespravedlnosti, se kterým se pracovníci organizace setkávají. Na druhou stranu se poměrně dobře podařilo implementovat zabránění kontaktu s pachatelem v rámci soudního řízení, ale i to má své nedostatky, ke kterým se ještě vrátím.

3.1.2 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů

Jedním z opomíjených nástrojů, které ZOTČ zavádí, je registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (dále jen „registr“). Registr je spravován Ministerstvem spravedlnosti ČR a v elektronické podobě ho lze nalézt na stránkách tohoto ministerstva⁹. Registr obsahuje seznam organizací, které mohou pomoci obětem různých trestných činů. Oběť si tudíž může najít přesně organizaci, která ji poskytne tu nejlepší možnou pomoc, jelikož už má s takovým typem obětí zkušenosti. Výhodou je možnost územní preference, oběť si může zvolit, kde chce zmíněnou pomoc hledat. Zde ovšem narážíme na problém s aktivitami organizací, které nabízejí pomoc mimo větší města. Nabídka organizací nabízející své služby v Praze je několikanásobně vyšší než nabídka služeb v jiných okresních městech. Proto se některé větší organizace uchylují k poskytování služeb bez místní příslušnosti, to znamená, že sociální pracovník se vydá za oběti na předem smluvené místo v České republice.

⁹ § 48 zákona č. 45/2013 Sb.

„Máme celorepublikovou působnost, což je někdy logisticky náročný. Třeba když vám někdo v pátek večer zavolá, že je skupina čtyřiceti lidí v Jihlavě, tak tam musíme jet a musíme je třeba i někde ubytovat.“ (Rozhovor s expertem: respondent 1).

V registru se mimo organizací, které pomáhají obětem, nacházejí také advokáti a střediska Probační a mediační služby ČR (dále jen „PMS“). Zápis advokátů je zcela dobrovolný a provádí se na základě žádosti. Jedná se o advokáty, kteří poskytují právní pomoc obětem bezplatně anebo alespoň zčásti bezplatně. Ve velké míře jde o advokáty, kteří již dříve spolupracovali s organizacemi poskytujícími pomoc obětem trestných činů. Samotné organizace si také budují síť prověřených advokátů, psychologů a poradců, kteří umějí s oběti pracovat a dokáží předcházet riziku vzniku sekundární viktimizace. Velkou otázkou je povědomí veřejnosti o registru. Z praxe organizací vyplývá, že jen minimum obětí přichází do styku s informacemi z registru a oběti, které s ním do styku přijdou, se často potýkají s jeho nepřehledností.

„Ten registr poskytovatelů je neuvěřitelně nepřehledný, tam jsou jak neziskové organizace, tak advokáti. Já, co jsem se bavila s advokáty zapsanými v tom registru, tak říkali, že vlastně nevědí o nikom, kdo by si na ně ten kontakt našel v tom registru. Třeba k informacím, která ta nezisková organizace je vhodnější, se často nedostanou. Bylo by vhodné, kdyby ten registr byl upravený nějakým lepším způsobem, třeba kdyby to bylo řazené dle nějakých kategorií. Myslím si, že oběti spíš pomůže, když bude vědět, čím se daná organizace zabývá, než jaké je její IČO. Dále je tam uvedené sídlo organizace, ale místo poskytování služeb může být úplně jinde.“ (Rozhovor s expertem: respondent 2).

Vhodná úprava registru by mohla pomoci latentním obětem, které se bojí trestný čin nahlásit například na policejní služebně. Pokud by mezi takovými oběti byla větší povědomost o registru či organizacích, mohlo by to vést k vyšší míře ohlašování trestných činů.

3.1.3 Právo na informace¹⁰

Základním právem každé oběti trestného činu je právo na informace, které je důležité pro uplatnění dalších práv oběti. ZOTČ se k právu na informace staví poměrně zajímavým způsobem. Každý subjekt, který přijde do kontaktu s obětí, má informační

¹⁰ § 7 - § 13 zákona č. 45/2013 Sb.

povinnost. Oběť tedy může získat informace například ve zdravotnickém zařízení, nicméně zde je informační povinnost omezena pouze na sdělení místa poskytnutí další pomoci. Výrazně více informací musí poskytnout policie a organizace poskytující pomoc obětem. Informace mohou být poskytovány písemně a ústně, oběť si může vybrat. Platí, že informace musejí být oběti poskytnuty srozumitelně a v jazyce, kterému rozumí. Při informování oběti se musí vzít na zřetel věk, rozumová vyspělost, zdravotní a psychický stav oběti.

„Informační povinnost je nastavená zákonem a týká se všech orgánů činných v trestním řízení i zdravotnických zařízení, tudíž by se měly informace o právech a zejména o místech pomoci k obětem opravdu dostat. Policie má zákonnou povinnost poučít oběti o jejich právech v přiměřeném rozsahu a opakovaně, vždy přitom reflektovat psychický stav oběti. Tím, že v České republice působí celá řada organizací, které se hlásí k pomoci obětem trestných činů, je obětem poskytován seznam nebo odkaz na registr služeb na internetu, který úplně nereflektuje aktuální potřebu oběti. Za ideální stav by se dalo považovat, pokud by například oběť dostala výpis organizací, které jsou už praxí prověřené a garantují kvalitu služby.“ (Rozhovor s expertem: respondent 3).

Policie ČR přistupuje ke své informační povinnosti poměrně zvláštním způsobem. Téměř všichni respondenti se shodují, že policie nepracuje s oběťmi dostatečně korektně. *„Informace jsou obětem v současné době často poskytovány bez ohledu na jejich aktuální fyzický a psychický stav, jejich intelektuální kapacitu a vzdělání.“ (Kalibová 2016: 15).* Policie má povinnost informovat oběti téměř o všech institutech a právech, které ze ZOTČ vyplývají, déle o průběhu trestního řízení a také o organizacích, které se zabývají pomocí obětem trestných činů. Taková kompletní informační povinnost má za následek, že oběti sice jsou často poučovány o všech právech, které ZOTČ nabízí, ale už se neupozorňuje na práva, která jsou pro oběť relevantní. Tím se oběť dostává do situace, kdy má hodně informací, ale vlastně neví, které jsou pro ni užitečné. Musíme si uvědomit, že oběť může být takovým způsobem zahlcena třeba jenom několik hodin po trestném činu. Takový tlak na psychiku oběti je samozřejmě nežádoucí a velmi přispívá k tvorbě druhotné újmy.

„Od policie dostane poučení, který je vlastně dlouhý, je to napsaný jazykem, který pro toho člověka není srozumitelný. Ono pro člověka, kterému se stane něco traumatického, třeba napadení, tak ve chvíli, kdy mu policejní orgán říká o všech úkonech a právech, tak ten člověk je zahlcený a nechápe. Ono je to spíš o tom, že by to tý osobě mělo být třeba

písemným způsobem vysvětleno. A ta oběť by měla být poučena právě o tom, co je pro ni důležitý právě v ten moment. Policie jim buď předá nějaký vytištěný papír, kde jsou vypsaný všechny ty organizace, který jsou v okolí nebo jenom to poučení, případně odkaz na registr.“ (Rozhovor s expertem: respondent 2).

Samostatnou kategorií je informování o poskytovatelích pomoci obětem. Policie zřejmě nedostatečně informuje o možnostech, které oběť může využít, případně se omezí pouze na sdělení o stránkách ministerstva spravedlnosti. Zde si můžeme povšimnout první zvláštnosti, která platí pro velká města. Zatímco v menších městech, kde jsem prováděl rozhovory, funguje spolupráce s Policií ČR velmi dobře a oběti ihned odkazují na střediska organizací, tak v Praze se spolupráce organizací a Policie ČR příliš nedaří. Způsobeno to může být hned několika faktory. Policie může na oběť stále hledět pouze jako na zdroj informací, které povedou k dopadení pachatele, což je primární cíl policie. Policisté na služebnách také nemusejí být kvalitně proškoleni a neznat složitost situace z pohledu oběti či pracovníka organizace nabízející pomoc obětem. Obětem tedy předkládají pouze seznam organizací bez dalších slov. Všem je asi jasné, jak takový papír dopadne, když ho dostane do rukou člověk ve špatném psychickém stavu.

„Málokdy za mnou přijde klient, kterého za mnou poslala policie, což by byl jako kýženej efekt. Já mám třeba strašnej problém navázat spolupráci s policií, když chodím opakovaně na schůzky s policií, tak mi tvrdí, že tam žádné oběti nemají, načež mi přijdou oběti, který byly na tý stejný policii a tvrdí, že nemají žádné informace.“ (Rozhovor s expertem: respondent 5).

Z praxe tudíž vyplývá, že zákon není dodržován úplně důsledně a riziko sekundární viktimizace vyšetřujícími orgány stále existuje. Tento fakt může mít za následek zvyšování latentní kriminality, kdy se oběť natolik bojí, že trestný čin raději neohlásí. Přesná čísla latentní kriminality nejsou z logických důvodů dostupná, ale předpokládá se, že už překonala kriminality ohlášenou¹¹. Nedostatečným informováním oběti ze strany policie, se může oběť dostat do situace, kdy bude čelit soudnímu procesu úplně sama bez využití všech možností, které ji ZOTČ nabízí. Tím se zvyšuje také šance, že návrat oběti do běžného života nebude úplně jednoduchý. Následkem trestnému činu může být posttraumatická stresová porucha, kterou je výrazně ovlivněn budoucí život oběti.

¹¹ MAREŠOVÁ, A., CEJP, M., KARBAN, M., MARTINKOVÁ, M., VLACH J., DIBLÍKOVÁ, S. Analýza trendů kriminality v roce 2015.

„Dostali jsme se do kontaktu s mužem, který byl napadený. On dostal poučení, když se dostal k nám, což bylo zhruba měsíc po té události, ta věc už byla dávno rozhodnutá, jelikož v tomhle řízení se rozhodlo trestním příkazem. Tam je podstatný, kdyby ho orgán poučil o tom, že má právo na odkrytí údajů, má nárok na náhradu škody. Ve chvíli, kdy on by se připojil s nárokem na náhradu škody, tak už by tam měl další práva jako poškozený.“

(Rozhovor s expertem: respondent 3).

Cílem poskytování informací by tedy mělo být dosažení stavu, kdy bude oběť přesně vědět, na co má právo a jak toho využít. Musíme samozřejmě vnímat celkový kontext situace. Policie ČR nemá dostatečnou kapacitu, aby s každou obětí pracovala zvlášť, z tohoto důvodu by mělo být vytvořeno stabilní pouto, díky kterému by bylo zaručeno, že každá oběť dostane informace o organizaci, která ji může nabídnout pomoc, popřípadě by se mohlo zavést opatření, které Policii ČR stanoví povinnost informovat organizace o obětech, které k nim přišly. Jedině spoluprací orgánů činných v trestním řízení a kvalitní prací organizací nabízejících pomoc obětem se může z velké části zabránit sekundární viktimizaci a zavedení efektivní informovanosti oběti.

„Každá návštěva policie nebo spolupráce s policií není úplně vždycky dobrá. Takže se snažíme udržet si ověřené kontakty, kdy víme, že ty lidi nebudou nijak sekundárně viktimizovaný už jenom proto, že tam přišli na ten výsledek z pozice oběti.“ (Rozhovor s expertem: respondent 1).

Využívání práva na informace se liší případ od případu. Některé oběti chtějí mít přehled a využijí téměř všeho, jiným obětem záleží pouze na tom, aby byl pachatel odsouzen. Na základě stanovené typologie nelze říci, že by některý typ oběti využíval práva na informace více než jiný, což je docela zajímavé zjištění. Můj prvotní předpoklad byl takový, že oběti, které pachatele znají, se budou více zajímat o to, jak se s ním v případě zacházeno, případně co vypověděl u výsledku.

3.1.4 Právo na peněžitou pomoc

Toto právo je poskytnuto obětem, kterým bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví či jim byla způsobena těžká újma na zdraví. Peněžítá pomoc je také poskytována pozůstalým po oběti, která v důsledku trestného činu přišla o život. Odškodnění nemajetkové újmy je poskytována obětem sexuálních trestných činů. Peněžítá pomoc má status sociální dávky, která by měla pomoci oběti v překlenutí doby po trestném činu, kdy

se nachází ve zhoršené sociální situaci. Takové právní vymezení ovšem neodpovídá očekáváním řady obětí, které si pod peněžité pomoc představují spíše odškodnění.

„Oběti a pozůstalí často zaměňují obsah institutu odškodnění a peněžitou pomoc státu, která je některým kategoriím obětí garantována ze zákona. Úkolem pracovníků z pomáhajících organizací je vysvětlení rozdílů a poskytnutí asistence při uplatnění těchto práv.“ (Rozhovor s expertem: respondent 3)

Peněžítá pomoc od státu je nastavena podle závažnosti trestného činu a jeho následky, může být poskytnuta buď paušálem v rozmezí od 10 000 Kč do 200 000 Kč nebo proplacením prokazatelně vynaložených nákladů spojených s léčením a ztrátou výdělku¹². Peněžítá pomoc je poskytována na základě žádosti Ministerstvem spravedlnosti ČR, které má zákonem stanovenou dobu 3 měsíců od zahájení řízení, do které musí vydat rozhodnutí o podané žádosti. Samotné ministerstvo upozorňuje, že stanovená maximální doba řízení je nereálná a snažilo se tento limit zrušit¹³. Dle zkušeností organizací opravdu dochází k výraznému prodlužování doby rozhodnutí o žádosti, což je vcelku nelogické. Pokud oběť začne mít finanční potíže v důsledku trestného činu, měla by být pomoc od státu co nejrychlejší. Samozřejmě chápu pozici státu, který chce nejprve prověřit, zda daná osoba má na peněžitou pomoc opravdu nárok, nicméně z praxe organizací vyplývá, že i jasná řízení se táhnou velmi dlouho.

„Z naší zkušenosti to řízení trvá mnohem déle, než je stanoveno v zákoně. Tím, že to řízení táhne, tak mu ta peněžítá pomoc moc nepomáhá.“ (Rozhovor s expertem: respondent 2).

Velkým tématem je samotná informovanost o možnosti peněžité pomoci. Výše jsem zmínil, že dochází k časté záměně za odškodnění, nicméně ještě více se sociální pracovníci setkávají s tím, že oběti o této možnosti při prvním kontaktu vůbec nevědí, přitom pro mnohé z nich může trestný čin znamenat začátek finanční a sociálních problémů. Dle mého názoru je samozřejmě dobře, že organizace klientům peněžitou pomoc vysvětlí a pomůžou zařídit, nicméně je tu celá řada obětí, kterým se pomoci od organizací nedostane, a přitom by jim mohla peněžítá pomoc výrazně ulehčit situaci po trestném činu. Cílem státu by mělo být zvýšení povědomosti nejen o peněžité pomoci.

„Většinou mají klienti úplně přestřelený představy toho, čeho jde dosáhnout, co jde získat.“

¹² § 28 zákona č. 45/2013 Sb.

¹³ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1534274-obeti-trestnych-cinu-se-mely-dockat-penez-rychleji>

Vím, že se to hodně řeší s právníčkou. Lidem to není jasné a pak jsou třeba i zklamání, když vidí, jak funguje ten systém. Pak řeknou, že nechtějí, protože jim to přijde možná jako potupný, s čím už jsme se také setkali.“ (Rozhovor s expertem: respondent 1).

Z pohledu typologie obětí se opět ukazuje, že podle ní nemůžeme určit typ oběti, který by peněžitou pomoc využíval více než jiný. Jistou odlišnost bychom našli, pokud by oběti byly rozděleny podle typu trestného činu. Při takovém rozdělení by se již ukázalo, že peněžitou pomoc využívají pouze oběti, kterým je dle trestného činu určena. Z hlediska návratu do běžného života je peněžitá pomoc vítaným prostředkem. Jak bylo výše zmíněno, peněžitá pomoc funguje podobně jako sociální dávka, tudíž oběti pomůže překlenout náročnou dobu po trestném činu. „V roce 2016 bylo podáno 303 žádostí o peněžitou pomoc, rozhodnuto bylo o 334 žádostech, ve 127 případech z toho byla peněžitá pomoc přiznána, a to v celkové výši 10 749 457 Kč.“ (BKB 2017: 2).

3.1.5 Právo na ochranu před druhotnou újmou

Ochrana před sekundární viktimizací obětí je jedním z hlavních principů zákona. Tvůrci zákona si dobře uvědomili možná rizika, které sekundární viktimizace přináší. V zákoně se tudíž vyskytuje celá řada opatření, které mají možné sekundární viktimizaci zamezit. Již dříve jsem uvedl tzv. práva na žádost, kdy je možné žádat o výslech osobou stejného pohlaví, nicméně podobných práv existuje více. Celkově se dbá na to, aby se výslech oběti vedl co nejšetrněji. Druhou oblastí jsou práva, která zamezí kontaktu oběti s pachatelem. Důležité je zmínit, že u těchto práv existují rozdíly mezi zvláště zranitelnými oběťmi a „ostatními“ oběťmi. Právo na šetrné vedení výslechu je poskytnuto všem obětem bez rozdílu, naopak právo na zabránění kontaktu s pachatelem je poskytnuto pouze zvláště zranitelným obětem. Zvláště zranitelným obětem musí být v jejich požadavku vždy vyhověno a jejich výslech má provádět speciálně proškolená osoba¹⁴. Takové nastavení předpokládá dobré fungování kategorie zvláště zranitelných obětí, nicméně sekundární viktimizací jsou ohroženy nejenom oběti spadající do této kategorie. „Setkáváme se s výkladem, že právo oběti na ochranu před sekundární viktimizací je překonáno právem pachatele na spravedlivý proces. Jsme přesvědčeni, že neexistuje právo obviněného na to, aby výpověď poškozeného proběhla v jeho fyzické přítomnosti. Obviněnému má být pouze garantována právo na vyjádření se k výpovědi poškozeného, rozporovat důvěryhodnost

¹⁴ § 20 zákona č. 45/2013 Sb.

poškozeného/svědka a klást mu otázky. K tomu však není nutná fyzická přítomnost u výpovědi oběti.“ (Kalibová 2016: 36).

Narážíme zde na problém lidské psychiky, kdy se každý člověk vyrovnává s následky trestného činu různým způsobem. Kontakt s pachatelem pak může mít velmi negativní dopady na život jedince. Argument kapacitních a logistických důvodů je dnes překonaný, jelikož se může využít audiovizuální technika. Z praxe také vyplývá, že při soudním řízení je sice zamezeno přímému kontaktu v soudní síni, nicméně oběť se s pachatelem může střetnout v budově soudu. Dalším problémem je práce vyšetřovatelů, kteří chtějí trestný čin rychle objasnit a neberou ohled na oběť. V praxi to poté funguje tak, že si organizace vytvářejí okruh kontaktů, u kterých jejich klientům nehrozí riziko sekundární viktimizace.

„Nesetkala jsem se s tím, že by si nějaká klientka nebo klient stěžovali, že výslech s nimi byl veden necitlivě, samozřejmě jim to bylo nepříjemné, ale uvědomovali si, proč to tak probíhá. Na druhou stranu setkala jsem se s tím, opakovaně, že ta policie, když běží to dokazování, ti vyšetřovatelé dotazují ty lidi během dne a neustále jim to připomínají. Ne že byl nešetrný ten výslech, ale ten způsob vyšetřování, tím že jim během dne zavolají a zase se jich na to ptají.“ (Rozhovor s expertem: respondent 4).

Z výše zmíněného vyplývá potřeba zlepšení práce s oběťmi, které nebudou hodnoceny jako zvláště zranitelné. V dnešní moderní době by se právo na zamezení kontaktu s pachatelem nemělo omezovat pouze na určitou kategorii obětí, ale mělo by být poskytnuto všem. Za zvážení stojí také upravení přípravy soudního líčení, kdy by oběť mohla být mimo soudní budovu, ve které může dojít ke kontaktu s pachatelem či jinou osobou. Z hlediska provedení šetrného výslechu je nutné zajistit vzdělávání osob působících v orgánech činných v trestním řízení, aby měli alespoň základní poznatky o možných dopadech jejich činů na oběť. V rámci ochrany před sekundární viktimizací je pro oběti připraven ještě institut důvěrníka, který může oběť doprovázet.

3.1.6 Právo na doprovod důvěrníkem

Novinkou, kterou ZOTČ vnesl do českého právního prostředí je institut důvěrníka oběti. Důvěrník může oběť doprovázet při úkonech trestního řízení, může tedy být přítomen u podání vysvětlení, nahlížení do spisu či soudního řízení. Důvěrníka si oběť může zvolit už před oznámením trestného činu nebo kdykoliv v průběhu trestního řízení.

Volba důvěrníka může proběhnout pouze na jeden procesní úkon či na celý proces. Svůj výběr oběť oznámí policistovi či vyšetřovali už při prvním kontaktu (či kdykoliv poté). Důvěrníkem je možno zvolit pouze fyzickou osobu starší 18 let, která nesmí být v daném trestním řízení v postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočnicka¹⁵. Z praxe organizací vyplývá, že se důvěrníkem téměř vždy stávají sociální pracovníci, nicméně není vyloučeno, aby se důvěrníkem stala osoba blízká. „*Důvěrník poskytuje oběti především psychickou a morální podporu, stojí obrazně řečeno po jejím boku a pomyslně představuje její další „oči a uši“, nikoli však „ústa“, tzn. že nemá právo, jakkoliv zasahovat do průběhu úkonu, jehož se spolu s obětí fyzicky účastní.*“ (Vitoušová, Durdík 2018: 8). Česká právní úprava již před účinností ZOTČ znala pojem zmocněnec, který vystupuje za oběť na základě plné moci. Zákon výslovně nezakazuje, aby zmocněnec mohl působit také jako důvěrník oběti. Z hlediska praxe je spojení těchto dvou rolí do jedné osoby v některých případech dokonce žádoucí. Z mého pohledu by se mělo jednat spíše o dvě osoby, kdy se každá z nich může soustředit na jiné věci.

„Důvěrník může pomoci i v nestandardních situacích, příkladem může být výslech svědkyně – maminky s malým dítětem, kdy je nutné se o novorozence během hlavního líčení postarat, mj. dítě nakojit. Zatímco zmocněnec se soustředí na právní aspekty procesu, tak důvěrník na pocity a chování oběti.“ (Rozhovor s expertem: respondent 3).

Role důvěrníka je velmi zásadní při předcházení sekundární viktimizaci u podání trestního oznámení či výslechu. Oběť se má na koho obrátit, když její psychický stav není úplně v pořádku. Právě poskytnutá opora obětem velmi pomáhá k dokončení výslechu. Dle policejních zkušeností je využívání tohoto práva stále okrajovou záležitostí. Zatímco klienti organizací nabízejících pomoc obětem trestných činů využívají této možnosti téměř ve většině případů, tak „neklienti“ jsou na tom výrazně hůře. Jedním z důvodů nevyužívání tohoto práva může být jeho špatné vysvětlení a nezajištění kontaktu s organizací nabízející pomoc (Tomášek 2018: 12). Z hlediska typologie se institut využívá velmi zřídka mezi seniory, oběťmi sexuálního a domácího násilí. Vyplývá to především ze strachu z reakce okolí, nedůvěry i blízkým osobám či studu. Vhodné by bylo kladení důrazu na informování obětí o této možnosti podobným způsobem, jakým jsou přidělováni zmocněnci obětem

¹⁵ § 21 zákona č. 45/2013 Sb.

závažných trestných činů¹⁶. Na druhou stranu by stále mělo být zachováno právo svobodné volby důvěrníka samotnou obětí a mělo by se pamatovat na rizika sekundární viktimizace. Organizace si kvůli předcházení sekundární viktimizaci dokonce vytvářejí vlastní seznam ověřených kontaktů, které následně nabízejí jako zmocněnce (Rozhovor s expertem: respondent 1).

3.1.7 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

ZOTČ chrání zločinem postižené osoby také krátkodobou ochranu a institutem předběžných opatření. Cílem zavedení těchto opatření bylo především předejít dalšímu kontaktu oběti s pachatelem/obviněným, jelikož by oběť mohla být dále viktimizována a především by mohlo dojít k opakovanému útoku pachatele. Krátkodobá ochrana je poskytována pouze pokud hrozí újma na zdraví či jiné vážné nebezpečí. Poskytování krátkodobé ochrany se neřídí ZOTČ, ale zákonem o Policii ČR. Některé z organizací poskytují vlastní zabezpečená místa, kam oběti odvezou, jiné spolupracují s Policií ČR. Krátkodobá ochrana se může poskytnout také osobám blízkým, ovšem musí pro to být závažný důvod. V rámci krátkodobé ochrany se můžeme setkat s fyzickou ochranou, dočasnou změnou pobytu, použitím zabezpečovací techniky či poradensko-preventivní činností (Kalibová 2016: 26).

„Máme zvlášť azylové byty pro muže i ženy, hodně se snažíme pracovat s tou bezpečností, jelikož naši klienti můžou mít i nějaký vazby na kriminální prostředí.“ (Rozhovor s expertem: respondent 1).

ZOTČ nově zavedl také institut předběžných opatření v trestním řízení, o kterých rozhoduje vyšetřovatel (případně státní zástupce) a mohou být obviněnému uložena až do konce trestního řízení. Opatření může být vydáno kdykoliv v průběhu trestního řízení a slouží především k ochraně oběti před újmou. Opatření může nabývat zákonem přesně stanovených podob. Jejich uložení je vhodné zejména tehdy, pokud je obviněný stíhán na svobodě. Porušení režimu předběžného opatření v trestním řízení může vyústit až ve vazební stíhání¹⁷.

Zatímco krátkodobá ochrana není v praxi organizací příliš zavedená, tak

¹⁶ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2396890-k-soudu-si-obet-muze-na-svou-podporu-privest-duvernika-vetsina-lidi-o-tom-vsak-nevi>

¹⁷ § 14 zákona č. 45/2013 Sb.

předběžných opatření se využívá především u domácího násilí, které vykazuje jednu z největších latencí mezi trestnými činy. To má za následek, že se institut předběžných opatření moc nevyužívá u jiných trestných činů a stává se „privilegiem“ obětí domácího násilí. „Z 240 klientů a klientek, kterým In IUSTITIA poskytovala služby od nabytí účinnosti ZOTČ, bylo předběžné opatření uděleno pouze v jednom případě, a to na základě aktivního vystupování zmocněnce. Někteřím z klientů a klientek bylo předběžné opatření aktivně rozmlouváno.“ (Kalibová 2016: 28).

„Osobně jsem s klientem o předběžné opatření nežádala, ale je o to způsobené tím, že když se objeví nějaká oběť domácího násilí, tak je ihned odkazují na organizaci, která se věnuje přímo tomuto typu obětí.“ (Rozhovor s expertem: respondent 8).

Z výše zmíněného vyplývá, že ZOTČ poskytuje celkem kvalitní možnosti ochrany oběti před možným dalším útokem ze strany pachatele/obviněného. Nicméně v praxi se pracovníci organizací do kontaktu s předběžným opatřením i krátkodobou ochranou moc nedostávají, protože zůstává výsadou domácího násilí, které je známé tím, že se může obviněný vykázat ze společného bydlení. Předběžné opatření je tudíž využíváno především oběťmi, které pachatele znají.

3.1.8 Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život

Novinkou, kterou přinesl ZOTČ, je prohlášení oběti o dopadu trestného činu. Cílem prohlášení má být subjektivní výpověď oběti o tom, jak trestný čin ovlivnil její život. Prohlášení může být v průběhu trestního řízení sepsáno písemně, či může být podáno ústně¹⁸. Prohlášení o dopadu trestného činu se sice nevyužívá masově, ale nelze přesně říci, kolik procent obětí tuto možnost využije. Žádné evidence se v tomto směru nevedou.

„Prohlášení je skvělou možností oběti popsat své pocity, dopady trestného činu na svůj život a jiné skutečnosti, na které nebylo místo v rámci trestního řízení. Učinit tak může kdykoliv během trestního řízení, nejlépe, s odstupem doby až u soudu.“ (Rozhovor s expertem: respondent 3).

Z rozhovorů vyplynulo, že všichni respondenti již přišli s prohlášením o dopadu trestného činu do kontaktu a celkově ho vnímají stejným pohledem. Jeho zavedením dostává oběť možnost být slyšena a zmínit věci, ke kterým by se soudce jen těžko dostal. Soud může

¹⁸ § 22 zákona č. 45/2013 Sb.

díky prohlášení získat přesnější představu o důsledcích trestného činu a přihlédnout k těmto skutečnostem při rozhodování v rovině ukládání trestu a náhrady nemajetkové újmy (Vedra 2017: 22). Policie i soudci prohlášení vnímají také pozitivně, někdy přímo vyzývají k jeho sepsání. Někdy může nastat problém s velkou mírou subjektivního pojetí, kdy oběť do prohlášení píše věci, které se trestného činu přímo netýkají či využívá jazyk, který se nehodí. Jelikož není předem stanoven formulář či vzor, jak by mělo prohlášení vypadat, pomáhají často sociální pracovníci obětem s úpravou vizuální podoby prohlášení.

„Dva moji klienti tohle prohlášení aktuálně psali, chtěli jsme, aby to napsali sami, pak jsme to dali do nějakých širších vět a poslali jejich advokátce a vím, že to teď bylo přednesený u soudu. Tam se to použilo. Sám soudce řekl, že by to bylo fajn. Přes státního zástupce nám to řekli i policisté. Přijde mi fajn, že všechny subjekty o tom vědí a doporučují to lidem.“ (Rozhovor s expertem: respondent 1).

U prohlášení o dopadu nelze specifikovat, zda je využíváno některým typem oběti více či méně. Je potěšující, že dle poznatků z praxe je sepisováno téměř vždy, kdy to jde. Oběť může sepsáním prohlášení popsat životní zlom a jeho dopad na její současný život, což má dva efekty. Zaprvé, pachatel může být potrestán podle toho, jakou újmu reálně způsobil. Zadruhé, oběti je poskytnut prostor se vyjádřit, což vede k pozitivním dopadům do dalšího životního fungování oběti. Pro oběť se sepsáním prohlášení skutek uzavírá a pokud nebude sekundárně viktimizovaná, může se plně začlenit do běžného života.

3.2 Doporučení pro úpravu zákona

Schválení ZOTČ bylo pozitivním krokem k posílení práv obětí trestných činů v České republice. Všichni respondenti uvedli, že přijetím zákona došlo k částečnému, ovšem ne úplnému, srovnání práv oběti a pachatele. Práva a instituty, které jsou uveřejněny v ZOTČ mají svůj základ ve Směrnici a dobré praxi ze zahraničí, bohužel v české praxi nedochází k jejich významovému a doslovnému dodržování. Za největší problém můžeme označit celkový přístup policie k obětem a jejich nízkou informovanost. Uvedl jsem, že dle zkušeností vždy záleží na přístupu každého jednotlivého člověka. Nicméně na nevhodnou práci policie s obětí upozorňovala už v roce 2015 tehdejší ministryně spravedlnosti Helena Válková, podle které by bylo vhodné poučení různě diferenciovat podle typu oběti¹⁹.

¹⁹ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1023019-valkove-vadi-pristup-k-obetem-trestnych-cinu-chce-proskolit-policisty>

Z rozhovorů vyplynulo, že se od roku 2015 moc nezměnilo a policisté se stále více soustřeďují na vypátrání pachatele než na kvalitní seznámení oběti s jejími právy.

Základem další novelizace ZOTČ by, podle mého názoru, mělo být snížení informační povinnosti Policie ČR. Poradci se nyní setkávají s předem připraveným papírem, kde jsou vypsána všechna práva oběti, nicméně se nepřihlíží k psychickému stavu oběti. Takový papír tedy může skončit v prvním odpadkovém koši, na který oběť po opuštění služebny narazí. Mnohem lepším řešením by byla povinnost policie pozvat oběť k informační schůzce, která by se odehrála v krátké době od prvního kontaktu s policií, kde by oběti byl předán kontakt na organizaci, která se specializuje na dané trestné činy, případně na středisko PMS, které by se staralo o informování obětí. Samozřejmě si musíme uvědomit, že policie je v současnosti, především ve velkých městech, poměrně vytížená a má nedostatek členů, na což je dlouhodobě upozorňováno²⁰. Taková schůzka by navíc mohla u některých obětí způsobit psychické problémy a možnou sekundární viktimizaci. Doporučení pro vylepšení práce policie je tudíž otázkou dlouhodobé odborné diskuze.

Současné vymezení kategorie zvlášť zranitelných obětí naráží na problematické zařazování obětí do jednotlivých skupin. Z tohoto pohledu je příhodné, aby se při pochybnostech na oběť hledělo jako na zvlášť zranitelnou. Je otázkou, zda by se za zvlášť zranitelnou oběť neměl označit každý jedinec, který se stal obětí násilného trestného činu. K zásadním problémům se dostáváme u registru, který Ministerstvo spravedlnosti ČR nezpracovalo úplně dobře. Z pohledu pomoci obětem by bylo žádoucí, kdyby se neziskové organizace objevovaly před advokáty, navíc přímo s kontaktními údaji a místem poskytování pomoci, ke kterému se nyní oběti musejí proklikat. Někteří mohou namítnout, že dostat se k takovým informacím není v současnosti problém, ale musíme si uvědomit, že oběti některých trestných činů nemusejí jednat zcela intuitivně. Pokud tedy policie má stále odkazovat na registr, je potřeba učinit v něm takové změny, které zlepší jeho uživatelskou přehlednost.

Peněžitá pomoc od státu je samozřejmě vítaným prvkem ZOTČ, nicméně praxe napovídá o nerespektování zákonných lhůt (3 měsíce od podání žádosti). Pokud je peněžitá pomoc prezentována jako určitý typ sociální dávky, která by měla obětem pomoci překlenout dobu, kdy vlivem trestného činu nemohou například pracovat, tak se potýkáme

²⁰ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2451463-ani-150-tisic-na-ruku-nezabira-policie-stale-shani-stovky-lidi-naborovy-prispevek>

s velkým nedorozuměním. Oběti v akutní finanční nouzi nemohou čekat, třeba i více než půlroku, až ministerstvo sesbírá všechny poklady pro vydání rozhodnutí o žádosti. Z tohoto důvodu by bylo žádoucí poskytovat finanční pomoc v nějaké omezené míře rovnou, taková peněžítá pomoc by mohla mít návaznost na průměrný měsíční příjem oběti. Navíc je potřeba peněžitou pomoc dobře komunikovat, nesmí docházet k záměně za finanční odškodnění. Oběti by se také měly dozvědět, že finanční odškodnění se poníží o poskytnutou peněžitou pomoc.

Snaha o zamezení kontaktu oběti a pachatele by se měla, dle mého názoru, rozšířit na všechny oběti. Zároveň by měl být umožněn kontakt oběti s pachatelem, pokud o něj oběť výslovně požádá. V dnešní době moderních technologií by snad už nemělo představovat problém vytvoření telekomunikačního tunelu, kdy bude oběť i pachatel po celou dobu soudního řízení na jiném místě. Šetrnější vedení výslechu zajistí pouze kvalitní příprava policistů, kteří musí posoudit celou řadu skutečností ovlivňující pozici oběti. Nastavení institutu důvěrníka je v pořádku, stát by se měl snažit o zvýšení informovanosti. Předběžná opatření by bylo potřeba praxí neomezovat jenom na oběti domácího násilí, ale zvážit jejich využití také u jiných trestných činů. Prohlášení o dopadu trestného činu je spolu s institutem důvěrníka zářivým bodem ZOTČ, který je nastaven správně a obětem může výrazně pomoci při snižování možnosti sekundární viktimizace či návratu do běžného života.

Celkově se mi zdá, že zákon naráží na dvou věcech – nízká povědomost lidí o právech a institutech ze ZOTČ a nedůsledná práce Policie ČR. O zvyšování povědomí ohledně ZOTČ by se kromě státu měly starat také neziskové organizace v rámci informačních kampaních, což už některé z nich činí. Zlepšení práce Policie ČR nejde očekávat nějak skokově, z výzkumu vyplynulo, že v České republice existují policisté, kteří k obětem přistupují citlivě a odkazují je na organizace nabízející pomoc obětem. Výjimku tvoří velká města (z mého výzkumu Praha), kde celý problém může spočívat v kapacitním obsazení služeben, policisté chtějí mít práci s obětí rychle za sebou a věnovat se vyšetřování.

3.3 Případová studie – Proč zrovna já? II

V druhé části analytického bloku práce bych se rád zaměřil na konkrétní program pomoci obětem trestných činů, který momentálně funguje na území České republiky.

Projekt s názvem „Proč zrovna já? II“ je realizován PMS a jak už jeho název napovídá, navazuje na úspěšný projekt „Proč zrovna já?“. Projekt je z velké části financován z prostředků Evropského sociálního fondu (77,56 %), jeho celkový rozpočet činí 86 675 635,47 Kč a doba realizace je stanovena od 1. července 2016 do 30. června 2020²¹. Projekt se zabývá podporou a pomocí obětem trestných činů s cílem zabránit sociálnímu vyloučení a zvýšit celkové povědomí o právech obětí v působících lokalitách. Těchto lokalit je celkem 55, přičemž v každé z těchto lokalit můžeme nalézt i středisko PMS. Zde je nutné podotknout, že v některých lokalitách působí středisko i poradna pro oběti zvlášť, což spatřuji jako dobré řešení, jelikož hlavní náplní činnosti PMS nejsou oběti trestných činů. Ač je lokalit vysoký počet, tak zcela nepokrývají celou ČR. Z hlediska okresů tedy můžeme najít místa, kde pomoc od PMS není místně dostupná.

Za rok 2017 pracovala PMS s 7907 oběťmi trestných činů, což činí nárůst téměř o 1500 obětí oproti roku 2016. Vzhledem k novelizaci zákona a rozšíření kategorie zvlášť zranitelných obětí přibýlo také tohoto typu obětí v poradnách PMS. Za rok 2017 bylo evidováno 483 zvlášť zranitelných obětí, kteří přišli do kontaktu s pracovníkem některé z poraden PMS. Nabízí se srovnání skutečného počtu obětí, kteří přijdou do styku s Policií ČR a počtu obětí, kteří vyhledají pomoc v poradnách PMS. Data o obětech za rok 2017 sice nejsou k dispozici, nicméně může vycházet z toho, že od roku 2014 se počet obětí drží kolem 40 000 evidovaných. Z toho vyplývá, že v roce 2017 se do kontaktu s poradcem PMS dostala každá pátá oběť. Celkový počet obětí, se kterými bylo pracováno v rámci programu Proč zrovna já? II, činí 1 328 a proběhlo 3 417 konzultací pracovníků poraden s oběťmi. (Tiskové oddělení PMS 2018). Samozřejmě nesmíme zapomínat na latentní kriminalitu a její oběti, které by tuto statistiku mohly výrazně ovlivnit.

3.3.1 Cíle programu

Program má více cílů, které se nesoustředí pouze na oběti, zaměřují se také na samotné poradce pro oběti a vylepšení celkového povědomí o možnostech pomoci. Z rozhovorů vyplynulo, že pro poradce je hlavním cílem především pomoc klientům, kteří se do poradny dostaví. Tato pomoc může mít podobu psychosociální či informativní. Jako velkou výhodu oproti jiným programům je tvorba multidisciplinárních týmů, které slouží pro setkávání lidí z různých oblastí, které se mohou dostat do kontaktu s oběťmi trestných

²¹ <https://www.pmscr.cz/proc-zrovna-ja-ii/>

činů.

„Hlavním cílem bylo poskytování nějaký psychosociální podpory a právních informací vyplývajících ze ZOTČ. Dále je tam komplexní péče pro zvláště zranitelný oběti, kdy máme nasmlouvaný psychoterapeuty a právníky. Tudiž se jim poskytuje takovou komplexní péči.“

(Rozhovor s expertem: respondent 5).

Cíle programu nijak nepřekračují zákonem stanovenou působnost organizací, které nabízejí pomoc obětem trestných činů. Je otázkou, zda by se pro lepší vyhodnocení programu nebylo vhodné uvést také indikátory, podle kterých se bude měřit naplnění cíle. Vzhledem k tomu, že program je stále „v běhu“, nemůžu zhodnotit dosažení stanovených cílů. Zveřejněná čísla obětí, které navštívily poradny v roce 2017 ukazují, že se zvýšila informovanost obětí ohledně svých práv. Všichni dotázaní poradci vytvořili multidisciplinární tým, což by také mohlo svědčit o naplnění cíle, který se zaměřil na zlepšení meziresortní spolupráce.

3.3.2 Vzdělávání poradců

V rámci programu dochází ke vzdělávání poradců na workshopech, které pořádá ředitelství PMS. Jedná se o propojení teoretických i praktických cvičení, které mají sloužit ke zlepšení práce poradců a také výměně zkušeností z různých poraden. Každý poradce by měl ctít několik zásad. Poradenství pro oběti je bezplatné, tudíž si poradce nesmí nárokovat odměnu od klientů. Poradce by měl ke klientům přistupovat nestranně, tudíž bez ohledu na rasu, sociální status, politickou příslušnost atp. Při jednání s klientem musí poradce vystupovat nezávisle na svých osobních preferencích. Poradce má právo odmítnout klienta pouze v případě, že by hrozil střet zájmů nebo by byla ohrožena bezpečnost poradce. Vhodným řešením takové situace je doporučení jiné organizace, která by klientovi mohla pomoci. Samozřejmostí je diskrétnost, všechna sdělení klientů jsou považována za důvěrná. Pokud bude mít klient požadavek o vedení rozhovoru v soukromí, poradce ho musí respektovat. Poradce musí trestný čin vnímat jako sociální událost, která ovlivňuje celou řadu věcí v životě klienta (PMS 2013).

Ze ZOTČ vyplývá, že poradci nesmí poskytovat právní pomoc, což náleží zmocněncům. Někteří z respondentů vyslovili požadavek, že by jejich práce byla ulehčena, pokud by mohli poskytovat alespoň základní právní pomoc a byli v tomto směru také vzděláváni.

„Nastavení programu mi přijde dobrý, pravomoci, které máme, jsou dostatečný. Možná bych ocenila možnost vylepšení v té právní úrovni. My můžeme poskytovat jenom právní informace, což se teda smrskne jenom na informaci najdete si právníka. Tudíž si myslím, že nějaký základní právní pomoc bychom mohli poskytovat.“ (Rozhovor s expertem: respondent 7).

3.3.3 Cesta klientů

Klienti přicházejí do poraden na základě doporučení či přímého kontaktu. Ukazuje se, že spolupráce s policií je zásadní pro velké pokrytí obětí v daném okrese. Z rozhovorů vyplynulo, že tato spolupráce funguje lépe v menších městech, kde je menší fluktuace strážníků a příslušníků státní policie. V Praze taková spolupráce naráží na řadu problému, přičemž asi největším je neochota (Rozhovor s expertem: respondent 5). Samozřejmě nemůžeme zobecňovat a vždy záleží na přístupu každého konkrétního člověka.

„Tady v Ústí mi kriminální vyšetřovatelka asi třikrát volala, že tam má oběť, která potřebuje pomoc, potřebuje jednak něco vysvětlit a taky tu psychosociální pomoc.“

(Rozhovor s expertem: respondent 8).

Klienti mají několik možností, jak poradce kontaktovat. Kromě osobní návštěvy mohou využít i telefon a e-mail. Nejvíce využívaný je právě telefonický kontakt, po kterém se uskuteční schůzka. Velmi častým jevem je nárazovost návštěv klientů, vždy po zveřejnění nějakého reklamního sdělení či informační kampani se počty klientů zvyšují. To se týká i menších měst, tudíž se na poradny obrací také lidé, kteří daný skutek nemuseli hlásit na policii. Vytváření informačních kampaní by tedy mělo být do budoucna jedním z primárních cílů poradců/programu.

„Ukazuje se, že stačí malá informační kampaň a nastane příval nových klientů. Velmi se mi osvědčila spolupráce s městskou policií, kdy se pravidelně setkávám s jednotlivými strážníky. To jsou ti pěšáci na ulici, kteří dávají občanům informace, co dělat v určitých situacích, do kterých se dostanou.“ (Rozhovor s expertem: respondent 6).

Samozřejmě se do poraden dostávají také klienti, kteří si pouze myslí, že se stali obětí a skutečnost je jiná. V rámci respektování ZOTČ se poradci snaží pracovat taky s nimi. Pokud daný okres nabízí místo či službu, která by takovému člověku dokázala pomoci, poradci ho na ni odkážou. To souvisí s kvalitním síťováním, poradce by měl mít dobré povědomí o všech sociálních možnostech, které jsou v jeho okrese dostupné.

„Je velká výhoda znát místní sociální síť, vědět kam ty klienty nasměřovat. Často přicházejí s tím, že se cítí jako klienti, ale defakto potřebují pomoci s něčím úplně jiným. Tudiž jim tu člověk může nabídnout pomoc od města.“ (Rozhovor s expertem: respondent 6).

Při prostudování klientely z hlediska sociodemografických ukazatelů či typologie trestných činů se ukazuje zajímavý jev. Zatímco klienty různých neziskových organizací tvoří oběti násilné trestné činnosti, tak klienty v tomto programu tvoří především oběti majtkové trestné činnosti²². Zajímavostí jsou také rozdíly mezi poradnami na různých místech. Například v Praze tvoří klientelu převážně ženy, zatímco na jiných místech je rozdělení klientů na základě pohlaví rovnoměrné. Poradci se setkávají s různými typy obětí.

3.3.4 Multidisciplinární týmy

Tento program pomoci obětem trestných činů je od ostatních liší především vytvářením multidisciplinárních týmů, pomocí kterých se snaží přivést k jednacímu stolu různé aktéry a lidi, kteří se dostávají do kontaktu s oběti. Zkušenosti si tudíž mohou předat lidé napříč různými obory, zjistí se tím, s jakými problémy se daný obor může setkat. Každý z poradců již multidisciplinární tým vytvořil, ovšem liší se tím, koho daný multidisciplinární tým obsahuje a jak často se setkává. Výsledkem takových týmových schůzí bývá často prohloubení spolupráce.

„Multidisciplinární týmy jsou jedna z nejlepších věcí, protože já mám pocit, že je nejdůležitější kvalitně zasíťovat a zapojit ty organizace a orgány činné v trestním řízení, neziskovky a třeba i nemocnice. Já mám třeba v multi týmu zástupce nemocnice a kaplana. Ty setkání vlastně pomáhají i k propagaci práv oběti. Tady je nějaký zákon, ale málokdo o něm ví.“ (Rozhovor s expertem: respondent 8).

„Cílem těch týmů je především navázání meziresortní spolupráce, tak aby se vyměňovala praxe. Je to právě to setkávání, kdy každé má nějaké téma, nejdříve se každý představuje, následně se řeší pohled členů týmu na dané téma. Je to skvělý prostor pro získání dobré praxe a nastolení určitého postupu do budoucna.“ (Rozhovor s expertem: respondent 5).

²² https://zpravy.idnes.cz/obet-poskozeny-soud-probacni-a-mediacni-sluzba-vrazda-police-statni-zastupce-lyt-domaci.aspx?c=A180222_100323_domaci_bja

3.3.5 Naplňování práv ze ZOTČ a návrat do běžného života

Kromě psychosociální pomoci a právních informací dochází také k pomoci, která vyplývá ze ZOTČ. Poradci pomáhají sepsat prohlášení o dopadech trestného činu, nicméně se ukazuje, že ne v takové míře jako neziskové organizace. Naopak časté je doprovázení obětí jako důvěrník, tohoto institutu se využívá poměrně často. Samotné oběti poskytují poradcům zpětnou vazbu, která je téměř vždy velmi pozitivní. Oběti kladně hodnotí především přístup poradců, který zaručil, že oběť nebyla v procesu sama a měla pomocnou osobu, na kterou se mohla vždy obrátit. Dle informací z rozhovorů je oběti poskytnuta taková péče, která zaručí využití všech prostředků, které může využít a zajistí jí potřebnou pomoc. Někdy ovšem naráží na přístup samotných obětí, které se záležitostí už nechtějí zabývat a zcela rezignovaly. Takové oběti je nutné odkázat na další pomoc, především psychologického charakteru. K poskytování těchto informací slouží velmi dobře multidisciplinární spolupráce, kterou poradci vytváří.

Závěr

System pomoci obětem trestných činů prošel v České republice zásadní proměnou, která jistým způsobem započala vstupem České republiky do Evropské unie. Základní myšlenkou je zlepšování postavení oběti v trestním řízení a předcházení sekundární viktimizaci. Právní nastavení mezi pachatelem a obětí nebylo vždy rovnocenné, jelikož se stát dříve zajímal pouze o potrestání pachatele a při zohlednění presumpce nevinny musel pachateli zajistit ochranu pomocí právních předpisů. Situace obětí se začala zlepšovat především díky zájmu vědců a mezinárodních organizací. Viktimologie, věda o obětech trestných činů, přišla s celou řadou poznatků o obětech, včetně negativních následků trestného činu na život oběti. V roce 1985 došlo k zásadnímu posunu na půdě OSN, která upřela svůj zájem na oběti v jednom ze svých dokumentů. Pod vlivem tohoto dokumentu začaly některé státy zlepšovat práva a postavení obětí. Cílem Evropské unie bylo sjednocení úrovně pomoci obětem trestných činů v rámci členských zemí. Vydanou Směrnicí donutila Českou republiku k úpravě dosavadního právního řádu a přiznání nových práv obětem, tyto práva se nově nacházejí v zákoně 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (ZOTČ).

Hlavním cílem práce bylo zhodnocení nastavení institutů a práv, která vyplývají ze ZOTČ. Dále jsem se zaměřil na popis programu pomoci obětem trestných činů a navrzení možné úpravy ZOTČ a zmíněného programu. K výzkumu jsem využil kvalitativní šetření, které se skládalo ze studia dokumentů a polostrukturovaných expertních rozhovorů. Celkem bylo provedeno 8 takových rozhovorů s pracovníky neziskových organizací, které se zabývají pomocí obětem trestných činů a s poradci Probační a mediační služby ČR (PMS). Zastoupení neziskových organizací ve výzkumu je následující: In IUSTITIA, La Strada a Bílý kruh bezpečí. Rozhovory s pracovníky neziskových organizací probíhaly v pražských pobočkách, zatímco některé z rozhovorů s poradci PMS se uskutečnily v jiných městech (Rakovník, Kladno, Ústí nad Labem). Výstupy z rozhovorů byly podrobeny tematické analýze, kdy došlo k vytvoření jednotlivých témat, do kterých jsem zařazoval části z odpovědí. Z dokumentů jsem čerpal hlavně ze samotného ZOTČ a jeho důvodové zprávy, dále z legislativních dokumentů Evropské unie a materiálů neziskových organizací. U stanovených cílů jsem chtěl sledovat odlišnosti různých obětí, které jsem rozdělil dle typologie obětí trestných činů od E. Fattaha. Zároveň jsem chtěl prozkoumat návrat obětí do běžného života, k čemuž jsem využil perspektivu životního cyklu.

Z výzkumu vyplývá, že pouze dvě práva či spíš instituty jsou nastaveny správně a v praxi fungují. Možnost sepsat prohlášení o dopadu trestného činu je vítaným prostředkem, který umožňuje oběti vyrovnat se s trestným činem a pachatelem, zároveň umožní soudci lépe stanovit trest, jelikož se dostane k informacím o skutečném dopadu na život oběti. Samotní zástupci orgánů činných v trestném řízení vyzývají k sepsání tohoto prohlášení. Za vadu může být považována forma prohlášení, která není předem stanovená a bez pomoci pracovníků organizací, které pomáhají obětem, by se oběti mohly vyjadřovat zcela mimo žádané téma. Některé z organizací proto vytvořily seznam věcí/okruhů, které by takové prohlášení mohlo obsahovat. Právo na doprovod důvěrníkem je hojně využívaný prostředek, který oběť brání proti sekundární viktimizaci i strachu z podání výpovědi. U těchto dvou práv se nepodařilo prokázat, že by je více využíval některý z typů obětí.

Na opačné straně stojí práva a instituty, které jsou nastaveny špatně a dle poznatků z praxe nenaplňují cíl, kvůli kterému byly zavedeny. Problém začíná už u vymezení kategorie zvláště zranitelných obětí, která označuje skupiny osob, jimž je nutné věnovat zvýšenou pozornost před sekundární viktimizací. Vlivem poslední novelizace ZOTČ se kategorie zvláště zranitelných obětí rozšířila na velký počet obětí a zároveň poskytuje možnost vtěsnat do některé z kategorií i oběť, která nepůsobí dojem zvláště zranitelné oběti, což negativně reflektují orgány činné v trestním řízení. Úkolem budoucích vlád by mělo být spíše upřesnění této kategorie, aby skutečně reflektovala oběti, kterým je nutno věnovat zvláštní pozornost bez ohledu na příslušnost k některé skupině. Tím se dostávám k zásadní informaci, která tematikou obětí trestných činů prostupuje – reakce na různé události se velmi odlišují podle vnitřního nastavení daného člověka. Lidé, kteří dle perspektivy životního cyklu spadají do stejné kohorty mohou reagovat zcela odlišně na různé procesy v trestním řízení.

Vylepšení by se mohl dočkat také registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, který provozuje Ministerstvo spravedlnosti ČR. V registru se nachází advokáti a organizace, u kterých oběti mohou hledat pomoc. Nicméně zpracování registru není úplně uživatelsky příjemné, zvláště když si uvědomíme, že informace v něm hledají lidé ve špatném psychickém rozpoložení. Z praxe vyplývá, že jen minimum obětí, se kterými organizace pracují, našlo pomoc právě přes tento registr. To nás přivádí k asi největšímu problému, kterým je informovanost lidí/obětí o možnostech, které jim ZOTČ poskytuje.

Informační povinnost mají všechny subjekty, které přijdou s obětí do kontaktu, ovšem pouze Policie ČR a organizace mají informační povinnost úplnou. To znamená kompletní seznámení oběti s právy a možnostmi pomoci. Z praxe bohužel vyplývá špatná práce ze strany Policie ČR, která svou informační povinnost pojímá svérázným způsobem, kdy oběti poskytne poučení, ve kterém se vůbec nemusí vyznat. Z toho vyplývá, že jen části obětí, které trestný čin nahlásí je skutečně poskytnuto odborné poradenství. Nicméně musím také zmínit zajímavý jev, z výzkumu vyplynulo, že spolupráce organizací s Policií ČR funguje lépe v menších městech, zatímco v Praze je velmi špatná a organizace raději využívají kontakty, které mají již prověřené. Samozřejmě si musíme uvědomit, že práce policie není omezena pouze na informování oběti, ale musí také vypátrat pachatele, což by mělo zůstat hlavním cílem policie. Úprava tohoto stavu by mohla spočívat v omezení informační povinnosti policie pouze na poskytnutí seznamu organizací, kde oběť může hledat pomoc, a to podle typu trestného činu, který na ní byl spáchán.

Výraznější úpravu by si zasloužilo také právo na peněžitou pomoc. Rozhodnutí o žádosti má být podle ZOTČ vydáno do 3 měsíců od podání žádosti, k čemuž v praxi zřídka dochází. Spíše se pracovníci organizací setkávají s výrazně delšími termíny, které narušují účel peněžité pomoci, ta má fungovat podobně jako sociální dávka a vyřešit aktuální finanční nouzi oběti. Logicky vyplývá, že peněžitou pomoc potřebuje oběť v co nejkratším termínu, nikoli za půl roku. Peněžitá pomoc by také měla být lépe komunikována, jelikož nyní na oběti vytváří dojem odškodnění, tudíž očekávají i vyšší finanční sumy. Jako poslední bych zmínil možnost ochrany oběti před druhotnou újmou a ochrany před hrozcím nebezpečím. Ochránit oběť před kontaktem s pachatelem by v době moderních technologií neměl být problém, bohužel zákon tuto výsadu poskytuje pouze zvlášť zranitelným obětem a zdaleka ne vždy je tomuto kontaktu zabráněno. Nemyslím si, že by připravení videokonferenčního hovoru mimo budovu soudu mohlo v dnešní době představovat nějaký větší problém. Obětem ze ZOTČ vyplývá také možnost využití předběžného opatření, když ji hrozí nebezpečí. Praktické uplatnění tohoto práva je zatím omezeno pouze na oběti domácího násilí, vůči jiným pachatelům se předběžné opatření neuplatňuje, což je škoda.

Případová studie zaměřená na program Proč zrovna já? II sloužila především k dokreslení reálného fungování pomoci obětem trestných činů v České republice. Program se od ostatních liší hlavně klientelou a tvorbou multidisciplinárních týmů. Zatímco u

neziskových organizací převládají oběti násilné trestné činnosti, tak u zkoumaného programu jsou to oběti majetkové trestné činnosti. Tvorbou multidisciplinárních týmů dochází k propojování různých institucí a organizací, které mohou vyjádřit svůj pohled na věc, což je vítané řešení, pokud vezmeme v úvahu formu spolupráce s Policií ČR. Cesta klienta programu začíná zpravidla na telefonickém kontaktu s poradcem a následným setkáním v poradně. Poradci se snaží vždy najít to nejlepší řešení pro situaci klienta a ze zpětné vazby se jim z velké části daří vrátit klienta do běžného života. Jednou z možných úprav programu je jeho pokrytí. Celkem je možno využít 55 poraden, nicméně ani ty zcela nepokrývají celou Českou republiku, což by u programu financovaného z částí z veřejných prostředků bylo žádoucí.

Výzkum neprokázal významnou souvislost mezi typem oběti trestného činu a mírou využívání jednotlivých práv a institutů. Jedinou souvislost můžeme spatřit ve využívání předběžného opatření u obětí, které pachatele znaly. Ukazuje se, že jakékoliv zobecnění je skutečně velmi složité a oběti jednájí velmi odlišně. ZOTČ přinesl významné posunutí jejich práv, což je obecně velmi pozitivně přijímáno, nicméně zklamání přichází ve chvíli kontaktu s úřady/orgány činných v trestním řízení. Návrat do běžného života je samozřejmě komplikovanější u obětí násilných trestných činů, ale opět nesmíme zapomínat na odlišné reakce různých jedinců. Na závěr bych dodal, že práce poukázala na zásadní nedostatky v respektování a fungování práv a institutů vyplývajících ze ZOTČ a můžeme jen doufat, že po vzoru viktimologických výzkumů naplní svůj potenciál, tedy dopomůže ke změně stávajícího fungování systému pomoci obětem trestných činů.

Summary

Assistance to victims of crime in Czech Republic is based on law 45/2013 Sb., about victims of crime. This legislative material gives victims a chance to improve their situation by several rights and institutes. Unfortunately there is significant difference between legislation and practice. The Czech police is not working with their information duty very well and people are not using all the rights and institutes. On the other hand, the positive thing is a effort of several non-profit organizations which are here to help victims and find a way to comply their rights. Some rights and institutes needs a rework to improve experience of victims. This thesis finds the major problem in foreknowledge of population and working system of the Czech police.

Použitá literatura

CEJP, M., KUDRLOVÁ, K. *Kriminologický výzkum*. In: GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ I. a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. s. 198-220. ISBN 978-80-7478-614-3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.

ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 8024720140.

DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. Praha: CSSP, 2014.

GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3.

GŘIVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-513-8.

GŘIVNA, T., BOHUSLAV, L. *Oběť trestného činu*. In: GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ I. a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. s. 112-141. ISBN 978-80-7478-614-3.

HAMPLOVÁ, D., ŠALAMOUNOVÁ, P., ŠAMANOVÁ, G. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. ISBN 80-7330-082-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. 190 s. ISBN 978-80-8721-227-1.

HUTCHISON, Elizabeth D. *Dimensions of human behavior: the changing life course*. Fifth edition. Los Angeles: SAGE, 2015. ISBN 978-1-4833-0390-1.

JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1.

JELÍNEK, J., GŘIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a*

- kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- JELÍNKOVÁ, Marie. Případová studie. In: NEKOLA, Martin, GEISLER, Hana a MOURALOVÁ, Magdalena. *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. Praha: Karolinum, 2011. s. 195-220. ISBN 978-80-2461-865-4.
- KALIBOVÁ, Klára. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR). Praha: In IUSTITIA, 2016. ISBN 978-80-88172-15-4.
- MAREŠOVÁ, A., CEJP, M., KARBAN, M., MARTINKOVÁ, M., VLACH J., DIBLÍKOVÁ, S. Analýza trendů kriminality v roce 2015. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-162-2.
- MARTINKOVÁ, Milada. *Oběti některých kriminálních deliktů v České republice v roce 2004*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. ISBN 80-7338-052-8.
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-878-9.
- NAVRÁTILOVÁ, J. *Sankční politika a penologie*. In: GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ I. a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. s. 168-197. ISBN 978-80-7478-614-3.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5.
- PMS. Metodická příručka: Sborník metodik projektu „Proč zrovna já?“. Praha, 2013.
- VÁLKOVÁ, Jana. Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci: Návrh, duben 1997. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. ISBN 80-86008-46-0.
- VESELÝ, A., NEKOLA, M. *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: SLON, 2007. 407 s. ISBN: 978-80-86429-75-5.
- VON HENTIG, Hans. *The Criminal and His Victim: Studies in the Sociobiology of Crime*. Yale University Press, 1948.

ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex, 2004. ISBN 9788086795058.

Příspěvky v časopisech

BKB. *Rozhovor s Jakub Severa*. Zpravodaj BKB. 2017, 26(2), 2-5. ISSN 1213-8282.

PEMBERTON, A. *Opakovaná viktimizace: železné zákony v praxi*. Zpravodaj BKB. 2003, 12(4), 3-6. ISSN 1213-8282.

TOMÁŠEK, Ladislav. *Zkušenosti a názory: Institut důvěrníka není využíván*. Zpravodaj BKB. 2018, 27(1), 10-12. ISSN 1213-8282.

VEDRA, Vladimír. *Prohlášení oběti o dopadu trestného činu*. Zpravodaj BKB. 2017, 26(4), 22-23. ISSN 1213-8282.

VITOUŠOUVÁ, P., DURDÍK, T. *Právo na doprovod důvěrníka*. Zpravodaj BKB. 2018, 27(1), 7-9. ISSN 1213-8282.

Legislativní dokumenty

Důvodová zpráva k návrhu zákona 45/2013, Sb. [online]. 2012 [cit. 2018-05-10].

Dostupné z: <http://www.psp.cz/doc/00/07/91/00079183.pdf>

OSN. *Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power*.

UNGA Resolution, 1985, 40: 34. Dostupné z: [https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/477/41/IMG/NR047741.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/477/41/IMG/NR047741.pdf?OpenElement](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/477/41/IMG/NR047741.pdf?OpenElement)

Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, o postavení oběti v trestním řízení. [online].

2001 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=SK)

[content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=SK](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=SK)

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/99/EU, kterou se zavádí minimální

pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové

rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. 2012 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=cs)

[lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=cs](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=cs)

Směrnice Rady 2004/80/ES, o odškodňování oběti. [online]. 2004 [cit. 2018-05-10].

Dostupné z: [http://eur-lex.europa.eu/legal-](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=CS)

[content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=CS](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=CS)

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

Zpráva Komise [SEC(2009) 476]. [online]. 2009 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0166:FIN:EN:PDF>

Internetové zdroje

ČESKÁ TELEVIZE. *Oběti trestných činů by se měly dočkat peněz rychleji.* [online]. 2015 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1534274-obeti-trestnych-cinu-se-mely-dockat-penez-rychleji>

ČESKÁ TELEVIZE. *Válkové vadi přístup k obětem trestných činů, chce proškolit policisty.* [online]. 2014 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1023019-valkove-vadi-pristup-k-obetem-trestnych-cinu-chce-proskolit-policisty>

ČESKÁ TELEVIZE. *Ani 150 tisíc na ruku nezabírá. Policie stále shání stovky lidí, náborový příspěvek příliš netáhne.* [online]. 2018 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2451463-ani-150-tisic-na-ruku-nezabira-policie-stale-shani-stovky-lidi-naborovy-prispevek>

ČESKÁ TELEVIZE. *K soudu si oběť může na svou podporu přivést důvěrníka, většina lidí o tom však neví.* [online]. 2018 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2396890-k-soudu-si-obet-muze-na-svou-podporu-privest-duvernika-vetsina-lidi-o-tom-vsak-nevi>

JANÁKOVÁ, Barbora. *Iveta se kvůli vraždě bratra zhroutila, pomoc našla až na internetu.* [online]. 2018. [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/obet-poskozeny-soud-probacni-a-mediacni-sluzba-vrazda-policie-statni-zastupce-1yt-/domaci.aspx?c=A180222_100323_domaci_bja

KOZELKA, Petr. *Vyšetřovatelka: Proč jsou rozvádějící se otcové tak často obviňováni ze zneužívání dětí.* [online]. 2018 [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/469690-vysetrovatelka-proc-jsou-rozvadejici-se-otcove-tak-casto-obvinovani-ze-zneuzivani-deti.html>

PMS. *Proč zrovna já? II.* [online]. 2016. [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/proc-zrovna-ja-ii/>

TISKOVÉ ODDĚLENÍ PMS. *Pomoc státu obětem stoupá, PMS loni spolupracovala téměř s 8000 oběťmi trestných činů.* [online]. 2018. [cit. 2018-05-10]. Dostupné z:

<https://www.pmscr.cz/novinky/>

Rozhovory

Rozhovor s expertem: respondent 1, La Strada, Praha, 16. 3. 2018

Rozhovor s expertem: respondent 2, In IUSTITIA, Praha, 28. 3. 2018

Rozhovor s expertem: respondent 3, Bílý kruh bezpečí, Praha, 22. 3. 2018

Rozhovor s expertem: respondent 4, Probační a mediační služba ČR, Praha, 20. 3. 2018

Rozhovor s expertem: respondent 5, Probační a mediační služba ČR, Praha, 20. 3. 2018

Rozhovor s expertem: respondent 6, Probační a mediační služba ČR, Kladno, 20. 3. 2018

Rozhovor s expertem: respondent 7, Probační a mediační služba ČR, Rakovník, 26. 3. 2018

Rozhovor s expertem: respondent 8, Probační a mediační služba ČR, Ústí nad Labem, 4. 4. 2018

Teze Diplomové práce

Jméno studenta/studentky: Bc. Jaroslav Ježek

Název v jazyce práce: Programy pomoci obětem trestných činů z pohledu obětí

Název v anglickém jazyce: Programs of assistance to victims of crime from victims's point of view

Klíčová slova: oběť trestného činu, programy pomoci, pomoc obětem

Klíčová slova anglicky: crime victim, programs of assistance, assistance to victims

Akademický rok vypsání: 2016/2017

Jazyk práce: Čeština

Typ práce: Diplomová práce

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Vedoucí / školitel: PhDr. Martin Cejp, CSc.

Obor práce: Veřejná a sociální politika

Teze diplomové práce (výzkumný projekt):

A. Vymezení výzkumného problému

Výzkumným tématem této diplomové práce jsou programy pomoci obětem trestných činů, na něž bude nahlíženo z perspektivy samotných obětí trestných činů. Česká republika výrazně upravila svůj vztah k obětem trestných činů novým zákonem č. 45/2013 Sb., který vešel v platnost 1. srpna 2013. Otázkou zůstává, zda opatření, která jsou obsažena v tomto zákoně, plně dostačují obětem trestných činů nebo ve světě existují opatření jiná, která by obětem trestných činů pomohla výrazně více.

B. Cíle diplomové práce

Cílem této diplomové práce je zhodnotit programy pomoci obětem trestných činů a to z hlediska plnění potřeby obětí trestných činů, vymahatelnosti a účinnosti.

C. Výzkumné otázky

Jaké programy pomoci obětem trestných činů existují a čím se odlišují?

Jaký je pohled obětí na programy pomoci obětem trestných činů?

Pokrývají právní normy a programy pomoci obětem trestných činů dostatečně potřeby obětí trestných činů?

Jaké programy pomoci obětem trestných činů můžeme nalézt v zahraničí?

C. Teoretická východiska

Tato práce bude vycházet z několika teoretických konceptů, které se využívají v kriminologii. Především typologie obětí trestných činů, traumatického procesu a konceptu viktimizace.

D. Výzkumný plán

Práce bude založena na kvalitativním výzkumu, ve kterém budou data sbírána především přes expertní rozhovory, polostrukturované rozhovory s oběťmi trestných činů a studiem dokumentů. K analýze dat využiji obsahovou analýzu u veřejně politických dokumentů a tematickou analýzu u rozhovorů.

E. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

Odborná literatura

ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.

JELÍNEK, J.; GRIVNA T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s. ISBN 80-7179-813-4.

SCHEINOST, M.; VÁLKOVÁ, H. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-154-7.

VESELÝ, A.; NEKOLA, M. *Analýza a tvorba veřejných politik*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2007. ISBN 978-80-86429-75-5.

WERTHAM, F. *The Show of Violence*. New York: Vintage, 1949.

Příspěvky ve vědeckých časopisech

RUBACK, R. Barry; CLARK, Valerie A.; WARNER, Cody. Why Are crime victims at risk of being victimized again? Substance use, depression, and offending as mediators of the victimization–revictimization link. *Journal of interpersonal violence*, 2014, 29.1: 157-185.

KESTEREN, John van; DIJK, Jan van; MAYHEW, Pat. The international crime victims surveys: A retrospective. *International review of victimology*, 2014, 20.1: 49-69.

VÁLKOVÁ, H., GŘIVNA, T. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, č. 4. ISSN 1213-5313.

WEMMERS, Jo-Anne. Victims' experiences in the criminal justice system and their recovery from crime. *International Review of Victimology*, 2013, 19.3: 221-233.

Ostatní

Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti a ohledně obětí zneužití moci. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997.

Zpravodaj BKB : Bílý kruh bezpečí, sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti

F. Podpisy studenta a vedoucího práce

Seznam příloh

Příloha č. 1: Informovaný souhlas (text)

Příloha č. 2: Scénář k rozhovoru – zákon (text)

Příloha č. 3: Scénář k rozhovoru – program (text)

Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas (text)

INFORMOVANÝ SOUHLAS

k nakládání s informacemi získanými
za účelem realizace diplomové práce

Já, níže podepsaný dávám tímto **souhlas k záznamu a zpracování rozhovoru**, pořizeno se mnou za účelem realizace diplomové práce Bc. Jaroslava Ježka (FSV UK). Prohlašuji tímto též, že jsem byl informován o způsobu, jakým bude s poskytnutými informacemi naloženo, a trvám na dodržení následujících podmínek:

1. Získané informace budou využity pouze pro potřeby realizace diplomové práce. V případě jakéhokoli dalšího využití bude nutný můj zvláštní souhlas.
2. Získané informace nebudou v žádné formě poskytnuty třetí straně.
3. Mám právo na anonymizaci získaných informací v maximální míře. Pokud anonymizace nebude z jakéhokoli důvodu možná, budu na tuto skutečnost upozorněn a budu moci vznést námitku vůči uvedení informací. Námitce musí být vyhověno tak, abych s výslednou podobou využití informace souhlasil/a.
4. Nahrávky a přepisy nahrávek mi budou v případě zájmu zpřístupněny.
5. Bezprostřední kontaktní osobou je pro mě řešitel diplomové práce Bc. Jaroslav Ježek (tel. 773 252 379, e-mail: jaroslav.jezek@fsv.cuni.cz), popř. se můžu obrátit také na vedoucího diplomové práce PhDr. Martina Cejpa, CSc. (tel. 257 104 611, email: MCEjp@iksp.justice.cz).

.....

.....

Místo a datum

Podpis respondenta

Příloha č. 2: Scénář k rozhovoru – zákon (text)

Dobrý den, jmenuji se Jaroslav Ježek, jsem studentem 3. ročníku magisterského programu Veřejná a sociální politika na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Pro moji diplomovou práci Pomoc obětem trestných činů jsem si Vás vybral jako respondenta k uskutečnění rozhovoru. Tento rozhovor bude nahráván a jeho výstupy následně poslouží při psaní diplomové práce. Poprosil bych Vás, jestli se můžete stručně představit.

Zákon 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Zapojil/a jste se do přípravy tohoto zákona?

Jaký je Váš subjektivní pohled na tento zákon?

Vnímáte nějaká pozitiva, které zákon přinesl do praxe?

Otázky na práva a instituty: prohlášení o dopadu, důvěrník, právo na informace, peněžitá pomoc, ochrana před druhotnou újmou, předběžná opatření, zvláště zranitelné oběti

Jak funguje spolupráce OČTŘ s neziskovými organizacemi?

Ulehčuje zákon návrat oběti do běžného života?

Neprofitují ze zákona jen určité typy obětí?

Příloha č. 2: Scénář k rozhovoru – program (text)

Dobrý den, jmenuji se Jaroslav Ježek, jsem studentem 3. ročníku magisterského programu Veřejná a sociální politika na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Pro moji diplomovou práci Pomoc obětem trestných činů jsem si Vás vybral jako respondenta k uskutečnění rozhovoru. Tento rozhovor bude nahráván a jeho výstupy následně poslouží při psaní diplomové práce. Poprosil bych Vás, jestli se můžete stručně představit.

Program Proč zrovna já? II

Můžete přiblížit důvody vzniku programu a jeho obsahovou náplň?

Pomáháte obětem násilných i majetkových trestných činů?

Jaké konkrétní kroky můžete obětem trestných činů poskytnout?

Myslíte si, že se Vám daří naplňovat cíle programu?

Spolupracujete v rámci programu i s jinými institucemi/orgány?

Jaký je Váš osobní názor na program, existují nějaké věci, které byste vylepšil/a?

Oběti trestných činů

S jakými oběti se Vy konkrétně nejčastěji setkáváte (pohlaví, věk, vzdělání, vlastnosti ...)

Myslíte si, že převažují oběti, které pachatele znají či naopak oběti, které pachatele neznají?

Jaký je Váš odhad podílu zvláště zranitelných obětí na celkovém počtu obětí, které k Vám přijdou?

Existují nějaké trestné činy, se kterými za Vámi chodí oběti častěji?

Kdo za Vámi oběti posílá, vyhledávají si pomoc sami?

Jakou formou Vás mohou oběti kontaktovat?

V jaké fázi trestného činu Vás oběti nejčastěji kontaktují?

Jaké typy úkonů po Vás oběti nejčastěji požadují?

Liší se požadavky na formy pomoci u věkových skupin/pohlaví?

Jak často fungujete jako důvěrník oběti při styku s úřady?

Pomáháte oběti sepsovat prohlášení o dopadu trestného činu?

Jak často oběť toto prohlášení sepíše?

Mají oběti, se kterými jste pracoval/a, pocit izolace či nedůvěru v systém?

Daří se Vám předcházet sekundární viktimizaci oběti?

Sledujete osud oběti po vykonání požadované pomoci?

Myslíte si, že se obětem daří návrat do běžného života?